

แนวคิด ระเบียบ กฎหมาย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นนับว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนพลเมืองมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการบริหารงานราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคที่มีอยู่ และมีหลักการพื้นฐานที่สำคัญคือต้องการให้ประชาชนพลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานของท้องถิ่นด้วยตนเอง และนับเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งในการปกครองรูปแบบประชาธิปไตยในฐานะเป็นองค์กรพื้นฐานที่ฝึกฝนให้ประชาชนพลเมืองได้เรียนรู้การปกครองระบอบประชาธิปไตย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการสำรวจเอกสารออกเป็น 5 ส่วนดังนี้ คือ

1.แนวคิดว่าด้วยการตลาดภาครัฐ

2.แนวคิดว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย รูปแบบของการมีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ข้อควรคำนึงและบทบาทของ อปท.ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนพลเมือง และประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

3.รัฐธรรมนูญ และระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาของ อปท. พ.ศ.2546

4.กระบวนการงบประมาณของ อปท.

5.งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

6.กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดการตลาดภาครัฐ

จรัส สุวรรณมาลา (2546: 107-125) กล่าวสรุปเกี่ยวกับการตลาดภาครัฐว่าเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับการค้นหาและสนองตอบความต้องการบริการสาธารณะของพลเมืองผ่าน “กลไกการตลาดภาครัฐ” ซึ่งพัฒนามาจากสำนักคิดทางเลือกสาธารณะ (Public Choice) กลไกการตลาดภาครัฐมีหน่วยเริ่มนโยบายในระบบการเมืองมีหน้าที่ค้นหา-ริเริ่ม-ทดสอบ-และจัดทำเค้าโครงแผนการผลิตบริการสาธารณะและเสนอต่อพลเมือง ในขณะที่พลเมืองเป็น “ผู้ซื้อ-ผู้บริโภค” มีหน้าที่ตัดสินใจเลือกประเภทบริการสาธารณะที่เขาต้องการมากที่สุดภายใต้กรอบวงเงินภาษีที่พลเมืองยินดีและสามารถจ่ายให้แก่รัฐบาลเพื่อแลกกับบริการสาธารณะดังกล่าวข้างต้น

การตลาดภาครัฐ หมายถึง การค้นหาความต้องการและจัดหาบริการสาธารณะให้ตรงกับความต้องการของประชาชนพลเมือง กลยุทธ์การตลาดก็คือการค้นหาและปิดช่องว่าง “ช่องว่าง” ในที่นี้หมายถึงช่องว่างระหว่างสิ่งที่มีกับสิ่งที่ยังไม่มี ระหว่างสถานะที่เป็นจริงกับสถานะที่ควรจะเป็น หรือที่ผู้คนเขาปรารถนาให้เป็น ช่องว่างจึงหมายถึง “โอกาส” ของการตลาด เพราะเมื่อมีช่องว่างก็ย่อมแสดงว่าประชาชนหรือชุมชน/สังคมส่วนรวมยังต้องการบริการบางประเภทจากหน่วยงานภาครัฐ และยินดีที่จะจ่ายภาษีหรือค่าบริการ หรือให้การสนับสนุนแก่หน่วยงานภาครัฐตามที่จำเป็น เพื่อให้จัดหา-ผลิตบริการที่เขาต้องการ

แนวความคิดเรื่องการตลาดในระบบงบประมาณของรัฐได้ฝังรากมานานนับร้อยปี ตั้งแต่ยุคเริ่มต้นการพัฒนาทฤษฎีการคลังสาธารณะในระบบประชาธิปไตย ซึ่งปรากฏในงานเขียนของ Wicksell ที่เสนอให้พลเมืองเป็นผู้กำหนดว่ารัฐบาลของเขาควรจัดบริการอะไรบ้าง ภายใต้จำนวนเงินภาษีที่เขายินดีจ่ายแก่รัฐ ซึ่งต่อมา Samuelson ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ได้เสนอวิธีการวิเคราะห์ความคุ้มค่าและประสิทธิภาพในระบบงบประมาณภาครัฐให้ชัดเจนยิ่งขึ้น หลักการงบประมาณพื้นฐานง่ายๆ ของ Wicksell คือรัฐบาลจะจัดบริการหรือทำกิจกรรมทุกประเภทที่ประชาชนพลเมืองยินดีที่จะจ่ายภาษีจำนวนมากพอที่จะใช้ทำกิจกรรมนั้นๆ ได้ และจะไม่ทำกิจกรรมที่ประชาชนพลเมืองส่วนใหญ่ไม่สนับสนุน หรือไม่จ่ายภาษีให้แก่รัฐเพื่อทำกิจกรรมนั้นๆ การให้รัฐบาลเป็นผู้กำหนดว่าควรจัดบริการอะไรและควรเก็บภาษีจำนวนเท่าใดโดยไม่ฟังเสียงของพลเมืองนั้นย่อมไม่ใช่วิธีการคลังแบบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม มีข้อโต้แย้งทางวิชาการที่มีผลต่อพัฒนาการของระบบกลไกตลาด เช่น บริการสาธารณะเป็นเรื่องของสังคมส่วนรวม สังคมได้ประโยชน์ ประชาชนพลเมืองก็ได้ประโยชน์ตามไปด้วย แต่อาจมองไม่เห็นชัดเจน ประชาชนจึงอาจไม่แสดงความต้องการ “ซื้อ” บริการนั้นๆ จากรัฐ หรือข้อโต้แย้งว่าการตลาดเป็นเรื่องของการทำธุรกิจการค้าเพื่อหวังผลกำไร การบริหารจัดการภาครัฐไม่ใช่ธุรกิจการค้า จึงไม่ต้องสนใจเรื่องการตลาดแต่อย่างใด จนกระทั่งเมื่อ 15-20 ปี ที่ผ่านมาก็ได้มีการปฏิรูป

ทางการเมืองการบริหารภาครัฐ โดยเน้นที่ตัวพลเมืองเป็นศูนย์กลาง วัฒนธรรมทางการเมืองในประเทศต่างๆ ได้เปลี่ยนจากระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนไปเป็นระบบประชาธิปไตยที่พลเมืองมีส่วนร่วมโดยตรงมากขึ้น พร้อมกันนั้น ใจของการบริหารภาครัฐก็ได้เปลี่ยนจากการทำหน้าที่ของรัฐให้ดีที่สุดไปเป็นการเลือกทำหน้าที่โดยคำนึงถึงความต้องการและผลประโยชน์ของประชาชนพลเมืองให้ดีที่สุด รัฐบาลในประเทศต่างๆ จึงได้เริ่มศึกษา สำรวจความคิดเห็นและความต้องการบริการของพลเมือง และนำความต้องการของพลเมืองไปกำหนดนโยบายการจัดบริการสาธารณะอย่างจริงจังมากขึ้นเป็นลำดับ

2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

ความหมายของคำว่า “การเข้ามีส่วนร่วม” (Participation) (อ้างถึงใน อัครพันธุ์ พูลศิริ, 2541 : 27) ในพจนานุกรมนั้น หมายถึง การที่จะได้รับผลประโยชน์โดยการตัดสินใจซึ่งกระทำโดยสถาบันทางการเมืองและสังคมและจะต้องร่วมในการตัดสินใจนั้นด้วย

นักวิชาการได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ดังนี้

ติน ปรัชญพฤทธิ (อ้างถึงใน อัครพันธุ์ พูลศิริ, 2541 : 27) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่าหมายถึง การเข้าไปเกี่ยวข้องกับ การเลือกตั้งผู้นำหรือผู้บังคับบัญชา การเข้าไปมีเสียงในการกำหนดนโยบาย และการนำนโยบายไปปฏิบัติ รวมทั้งการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณาผลกระทบของนโยบายเพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุงเป็นนโยบายใหม่ในครั้งต่อไปด้วย

วิสุทธิ์ โปธิแทน (อ้างถึงใน เฉลิมพล มิ่งเมือง, 2539 : 27) กล่าวถึงกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นการแสดงออกถึงสิทธิหน้าที่และความเรียบร้อยรับผิดชอบของประชาชน โดยมีได้หมายความว่าเฉพาะการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือแต่เพียงการสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือแต่เพียงลงสมัครช่วยงานของพรรคการเมืองที่ตนนิยมชมชอบเท่านั้น แต่รวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองในระดับต่างๆ ตามความเหมาะสม ความสามารถและโอกาส ตลอดจนการกระทำทุกอย่างซึ่งแสดงถึงความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตน เพื่อมุ่งประสงค์ที่จะทำให้เกิดผลต่อกระบวนการตัดสินใจในทางการเมือง (decision making process in politics) ตามครรลองของประชาธิปไตย...”

อนЕК เหล่าธรรมเนียม (อ้างถึงในสถาบันพระปกเกล้า, 2544 : 131-132) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้โดยนำเสนอใจว่า เภณท์ที่สำคัญที่สุดของการปกครองระบอบประชาธิปไตยคือการที่รัฐบาลคิดอะไร ทำอะไรเพื่อประชาชน หรือการที่รัฐบาลคิดอะไร ทำอะไร โดยประชาชนมีส่วนร่วมกันแน? เภณท์ที่สำคัญที่สุดของประชาธิปไตยในความเห็นของนักทฤษฎีการเมือง-สังคมตะวันตกส่วนใหญ่คือ การทำอะไร คิดอะไร โดยประชาชนเอง จึงนับเป็นเภณท์ที่สำคัญที่สุด กล่าวอีกอย่างหนึ่ง ระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการบ้านเมืองโดยตนเองสำคัญมากที่สุด สำคัญกว่าให้รัฐ อปท. และราชการคิดอะไรเพื่อประชาชนหรือแทนประชาชน กล่าวโดยง่าย ๆ ว่าประชาธิปไตยเป็นของประชาชน เพราะก่อนอื่นต้องประชาธิปไตยคิดอะไร ทำอะไร โดยประชาชน และต่อจากนั้นจึงมาสนใจว่าการคิดอะไร ทำอะไร โดยประชาชนเองจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ของพวกเขาเองจริงหรือไม่...”

คณิงนิจ ศรีบัวเอียม (2544: 145) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง การบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

สหประชาชาติ (United Nations: UN) (อ้างถึงใน เฉลิมพล มิ่งเมือง, 2539: 27) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญการเข้าร่วมในการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น เป็นไปโดยการเน้นที่การให้อำนาจตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท

Lucian W.Pye (อ้างถึงใน อัครพันธุ์ พูลศิริ, 2541 : 27) กล่าวไว้ในหนังสือ Aspects of Political Development ว่า “การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นลักษณะหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง”

โดยสรุป ผู้วิจัยได้นิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้ คือ เป็นการที่ อปท. เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ สามารถเข้าไปมีบทบาท แสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ให้ข้อมูล ตลอดจนมีอำนาจตัดสินใจหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการวางแผนหรือการจัดทำแผนพัฒนา หรือกระบวนการงบประมาณรายจ่ายประจำปีของ อปท.

2.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนกับระบอบประชาธิปไตย

นวน้อย ตรีรัตน์ (2546)กล่าวสรุปว่า เนื่องด้วยระบอบประชาธิปไตยทางอ้อมหรือประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Indirect or Representative Democracy) มีข้อจำกัดในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนเฉพาะในเรื่องการใช้สิทธิของประชาชนในการเลือกผู้แทนเท่านั้น ส่วนกระบวนการกำหนดนโยบายของประเทศเป็นเรื่องของฝ่ายบริหารและนักการเมืองเท่านั้น ซึ่งมักพบว่านโยบายต่างๆ ที่รัฐบาลสร้างขึ้นไม่ตรงกับความต้องการของประชาชนโดยแท้จริง ต่อมามีการพัฒนาแนวคิด “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Democracy) เพื่อให้บรรลุอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยพยายามเพิ่มแนวคิดการมีส่วนร่วมเข้าไปในระบอบการปกครอง โดยการมีส่วนร่วมนั้นมีความหมายมากกว่าเพียงเป็นการมีส่วนร่วมในขณะเลือกตั้ง

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่เป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุกๆ คนได้มีโอกาสที่จะแสดงความต้องการของตนต่อกิจกรรมส่วนรวม

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นการกระจายอำนาจและการมีประชาธิปไตยอย่างกว้างขวางของกระบวนการทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ดังนั้นการมีส่วนร่วมนับเป็นกระบวนการที่มีส่วนสำคัญในระบอบประชาธิปไตย

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยแบบยั่งยืน และส่งเสริมธรรมาภิบาล ตลอดจนการบริหาร หากการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นเพียงใดก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหาร และทำให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการป้องกันนักการเมืองจากการกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสมกับสังคมนั้น นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความมั่นใจว่าเสียงของประชาชนจะมีคนรับฟัง อีกทั้งความต้องการหรือความปรารถนาของประชาชนก็จะได้รับการตอบสนอง

2.3 รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

รูปแบบหรือแบบแผน (Approach) การมีส่วนร่วมของประชาชน จรัส สุวรรณมาลา (Suwanmala, 2004) ได้ศึกษาเรื่อง Civic Participation in Local Budgeting in Thailand แบ่งเป็น 6 รูปแบบ ได้แก่

2.3.1 รูปแบบการปรึกษาหารือกับกลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะ (Focus Group Consultation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมรูปแบบธรรมดาที่สุด ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของอปท.เป็นผู้แสดงหลัก รูปแบบนี้จะใช้เมื่อ อปท.มีประเด็นนโยบายที่ต้องการปรึกษาหารือกับประชาชนในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ที่จะเป็นผู้ดำเนินการจัดการพบปะประชุมกับกลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้องในประเด็นนั้น โดยมีจุดมุ่งหมายคือการให้กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้นๆ เข้ามามีส่วนร่วมโดยการวางแผนให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อแผนการตามที่ต้องการให้เป็น โดยมีความคาดหวังว่าประชาชนจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) กิจกรรมของเมืองที่ตนเองได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการให้คำปรึกษาหารือ

2.3.2 การจัดทำประชาคม (Civic Forum/Focus Group) เป็นรูปแบบที่พบใน อบต. ที่นำไปใช้กันอย่างแพร่หลายในกระบวนการวางแผนและจัดทำงบประมาณ โดยการทำประชาคมมีจุดเริ่มต้นจากการที่กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย¹ ได้ประกาศใช้ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการวางแผนพัฒนาของ อปท. พ.ศ.2541² รูปแบบการทำประชาคมมีลักษณะเป็นทางการมากกว่ารูปแบบการปรึกษาหารือกับกลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้อง อบต.จะแต่งตั้งประชาคมหมู่บ้าน (ในระดับหมู่บ้าน) และประชาคมตำบล (ในระดับภาพรวมของตำบล) ในทุกหมู่บ้านจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน กลุ่มอาชีพ ผู้นำสตรีและเยาวชน ผู้นำทางศาสนา ครูในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการอื่นๆ ในพื้นที่ รวมประมาณ 8-15 คน ส่วนในระดับตำบล ประชาคมตำบลจะได้รับการแต่งตั้งจาก อบต. มีสมาชิกประมาณ 50-100 คน ซึ่งมาจากประชาคมหมู่บ้านต่างๆ นั่นเอง

โดยปกติ การวางแผนและจัดทำงบประมาณของท้องถิ่น จะเริ่มต้นในช่วงเดือนมีนาคม (ผ่านครึ่งปีงบประมาณปัจจุบันมาแล้ว) กระบวนการจะเริ่มต้นที่ระดับล่างสุดขึ้นบน (Bottom-up Process) เมื่อประธานประชาคมหมู่บ้านเรียกประชุม โดยมีจุดประสงค์หลักคือการ

¹ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่กำกับดูแล อปท. ต่อมาเมื่อมีการปฏิรูประบบราชการ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2544 รัฐบาลได้ตั้งกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นขึ้นมา และกำหนดให้ภารกิจกำกับดูแล อปท.แทนกรมการปกครอง

² ต่อมามีการปรับปรุงระเบียบดังกล่าวและประกาศใช้ เรียกว่า ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2546

รวบรวมปัญหาและจัดลำดับความสำคัญ (Prioritize) ของปัญหาและความต้องการ และเมื่อได้ข้อมูลสมบูรณ์แล้วจะจัดทำเอกสารเพื่อส่งต่อให้ประชาคมตำบลต่อไป

ประชาคมตำบลจะเรียกประชุมประชาคมตำบลในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม โดยมีวาระหลักคือการนำปัญหาและความต้องการและร่างข้อเสนอโครงการของทุกหมู่บ้านมาจัดเรียงลำดับความสำคัญเร่งด่วน ประธานประชาคมตำบลจะนำผลการประชุมที่เป็นเอกสารสรุปเสนอต่อนายก อบต. ภายในสัปดาห์แรกของเดือนมิถุนายน เพื่อให้ อบต. มีเวลาเพียงพอที่จะจัดเตรียมการทำเอกสารงบประมาณต่อไป

2.3.3 รูปแบบการประชุมสภาเมือง (Town Hall Meeting) สภาเมืองเป็นเวทีแสดงการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน โดยจัดให้มีการประชุมสภาเมืองในช่วงระยะเวลาที่แน่นอน เช่น ทุก 3 เดือน เพื่อรับฟังความคิดเห็นต่อกิจกรรม โครงการ รายงานความคืบหน้าของการดำเนินงานของเทศบาล และระดมความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่างๆ ของหน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน สื่อมวลชน และประชาชน รูปแบบสภาเมืองที่ประสบความสำเร็จที่พบในประเทศไทย เช่น สภาเมืองของเทศบาลนครขอนแก่น เป็นต้น

2.3.4 การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน (Civic Commission) เป็นรูปแบบของการนำตัวแทนขององค์กรชุมชนในท้องถิ่น กลุ่มผู้นำทางธุรกิจในท้องถิ่น กลุ่มอาชีพอื่นๆ หรือกลุ่มอื่นๆ ที่เป็นตัวแทนของชุมชน มาเป็นคณะทำงานร่วมกับ อบต.

2.3.5 การสำรวจความคิดเห็นของประชาชน/ครัวเรือน (Citizen survey / Household survey) เป็นการสำรวจหาความต้องการของประชาชนหรือครัวเรือนหรือหลังคาเรือนในท้องถิ่นนั้นๆ โดยข้อมูลที่ได้จากการสำรวจอาจนำมาใช้ประโยชน์ในหลายประการ เช่น นำมาเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งประกอบการจัดทำแผนพัฒนาของท้องถิ่น หรือเป็นกระบวนการประเมินผลความพึงพอใจของประชาชนต่อบริการสาธารณะที่ท้องถิ่นจัดทำขึ้น หรือต่อผลการปฏิบัติงานของท้องถิ่น หรืออาจใช้ในการสำรวจหาลำดับความสำคัญเร่งด่วนของความต้องการบริการสาธารณะของประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

2.3.6 การจัดทำเอกสารชี้แจงงบประมาณท้องถิ่น (Citizen Budget Guide) เป็นการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนทราบเกี่ยวกับว่าท้องถิ่นจะจัดบริการสาธารณะประเภทใดบ้างให้เกิดประโยชน์สูงสุด ภายใต้วงเงินงบประมาณที่มีอยู่ เพื่อชี้แจงให้ประชาชนทราบว่าภาษีที่ท้องถิ่นจัดเก็บนั้นจะนำไปใช้ในกิจการใดบ้าง เพื่อให้ประชาชนมีจิตสำนึกการเสียภาษีให้ท้องถิ่น

2.4 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ตามกรอบระดับความเข้มข้น (Intensity) การมีส่วนร่วมของประชาชนของ International for Public Participation (อรัทัย กักผล, 2546: 179-182) ซึ่งแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจากระดับพื้นฐานถึงระดับก้าวหน้า ออกเป็น 5 ชั้น ดังนี้

2.4.1 ระดับให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน (Inform) เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำสุด บทบาทของประชาชนน้อยมาก เพียงแต่รับทราบว่าจะอะไรเกิดขึ้นที่ไหน ดังนั้นรูปแบบการมีส่วนร่วมในชั้นนี้อยู่ในลักษณะการให้ข้อมูลทางเดียวจากรัฐสู่ประชาชน เช่น การจัดทำสื่อหลายๆ รูปแบบเผยแพร่ การพหามสถานที่จริง ถึงแม้ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในระดับต่ำ แต่การให้ข้อมูลข่าวสารเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น เนื่องจากหากประชาชนได้รับทราบข้อมูลที่ครบถ้วน จะนำมาสู่การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่มีความสมเหตุสมผล

2.4.2 ระดับปรึกษาหารือ (Consult) เป็นลักษณะการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้สึกและความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจ ดังนั้นประชาชนมีบทบาทในฐานะการให้ข้อมูล การตัดสินใจเป็นของหน่วยงานภาครัฐ รูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ เช่น การสำรวจความคิดเห็น การประชุมสาธารณะ

2.4.3 อปท.สำรวจความคิดเห็นจากประชาชน (Involve) เป็นลักษณะการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงานตลอดกระบวนการตัดสินใจ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และข้อมูลระหว่างรัฐกับประชาชนจะสะท้อนออกมาในทางเลือกต่างๆ รูปแบบการมีส่วนร่วมในชั้นนี้ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ ระดับการมีส่วนร่วมในระดับนี้ใกล้เคียงกับการมีส่วนร่วมในระดับการร่วมมือ เพียงแต่รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบร่วมมือมีลักษณะเป็นกิจกรรมถาวรมากกว่าการมีส่วนร่วมในชั้นนี้

2.4.4 อปท.ทำงานร่วมกับองค์กรภาคประชาชน (Collaboration) เป็นการให้บทบาทประชาชนในระดับสูง โดยประชาชนและรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะทำงานร่วมกันในกระบวนการของการตัดสินใจ ฉะนั้นความคิดเห็นของประชาชนจะสะท้อนออกมาในการตัดสินใจค่อนข้างสูง รูปแบบการมีส่วนร่วมในชั้นนี้เช่น คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน หรือคณะที่ปรึกษาฝ่ายประชาชน

2.4.5 อปท.เปิดโอกาส/ให้ประชาชนเลือกทางเลือกเชิงนโยบาย (Empower) เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด เพราะประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ รัฐหรือ อปท.จะดำเนินการตามการตัดสินใจนั้น รัฐมีบทบาทในการจัดหาข้อมูล สร้างความเข้าใจแก่ประชาชนและ

นำเสนอทางเลือกเพื่อให้ประชาชนตัดสินใจ ซึ่งประเด็นที่ประชาชนตัดสินใจมักเป็นเรื่องที่มีผลกระทบโดยตรงต่อประชาชน

2.5 ข้อควรคำนึงและบทบาทของ อปท.ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพลเมือง

2.5.1 ข้อควรคำนึงเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน

จรัส สุวรรณมาลา (อ้างถึงในรัฐสภาสาร, 2546 : 1-7) ได้สรุปความเรื่องแนวคิดพื้นฐานว่าด้วยการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่นไว้ที่น่าสนใจว่า อุดมการณ์ของการปกครองท้องถิ่นคือการปกครองตนเองของพลเมืองในชุมชน การปกครองตนเองของชุมชนเป็นกฎธรรมชาติทางสังคม แต่ชุมชนอาจจะมีระบบการปกครองตนเองแตกต่างกันไปตามแต่ละชุมชน ในการปกครองท้องถิ่นแบบประชาธิปไตยนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้ประชาชนพลเมืองในชุมชนร่วมกันรับผิดชอบการดำเนินกิจการสาธารณะของชุมชน (Local Public Affairs) ซึ่งเรียกว่าหลัก “ความรับผิดชอบต่อร่วมกันของพลเมือง” (Collective Responsibility) แนวความคิดนี้มาจากหลักการประชาธิปไตยท้องถิ่นแบบสมาคมดั้งเดิม (Club-like Local Politics)

หลักความรับผิดชอบต่อร่วมกันของพลเมืองที่ว่าเป็นที่มาจากหลักการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่นที่ถูกต้องตามอุดมการณ์ของการปกครองตนเองนั้น เป็นการมีส่วนร่วมที่มีพื้นฐานมาจากความรับผิดชอบต่อร่วมกัน เรียกว่า “Participation with Collective Responsibility” การมีส่วนร่วมที่ว่าเป็นพฤติกรรมของกลุ่มคนในชุมชนที่ร่วมกันคิดและตัดสินใจเพื่อแสวงหาประโยชน์อันเป็นสาธารณะ (Public/Community Interests) ร่วมกัน

2.5.2 การมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อร่วมกัน ควรจะมีคุณสมบัติอย่างน้อย 5 ประการคือ

1) คนในชุมชนร่วมกันคิดและกำหนดว่าชุมชนควรมีหรือทำกิจกรรมสาธารณะอะไรบ้าง เช่น การจัดการเกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือจัดให้มีบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานต่างๆ ในชุมชน เช่น ถนน ระบบระบายน้ำป้องกันน้ำท่วม เป็นต้น

2) คนในชุมชนร่วมกันสรรหา คัดเลือกบุคคลหรือคณะบุคคลในชุมชนมาทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคนในชุมชนเกี่ยวกับกิจการสาธารณะของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมสาธารณะตามความต้องการของพลเมืองในชุมชนนั้นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) คนในชุมชนร่วมกันคิดและกำหนดว่าจะช่วยกันแบกรับภาระหรือค่าใช้จ่ายอันเกิดจากการจัดทำกิจการสาธารณะของชุมชนตามที่ได้ตกลงกันไว้ได้อย่างไร เช่น จะใช้วิธีเก็บภาษีหรือเก็บค่าบริการ หรือช่วยกันออกแรงงาน ที่ดิน ทรัพย์สิน วัสดุ ฯลฯ อย่างไร ใครจะรับภาระมากน้อยต่างกันอย่างไรจึงจะเป็นธรรมและยอมรับร่วมกันได้ เมื่อตกลงกันแล้ว พลเมืองทุกคนก็ร่วมรับผิดชอบกัน ใครไม่ให้ความร่วมมือก็ต้องใช้อำนาจแทรกแซงหรือบังคับต้องให้รับผิดชอบร่วมกัน

4) คนในชุมชนร่วมกันตรวจสอบ ฝึามอง แสดงความคิดเห็น (เช่น แสดงความพอใจหรือไม่พอใจ) เกี่ยวกับผลการดำเนินการกิจการสาธารณะของชุมชน ผลักดันให้มีการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง ให้กิจการสาธารณะของชุมชนมีความยั่งยืนและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนในระยะยาว

5) คนในชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) ทรัพย์สินหรือกิจการสาธารณะของชุมชนเสมือนหนึ่งเป็นของตนเอง โดยช่วยกันทำนุบำรุงรักษา ฝึาระวังดูแลและให้อยู่ในสภาพที่ดีใช้งานได้และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอยู่เสมอ หวงแหนชุมชนและ อปท. ของตนเอง เห็นความสำคัญของการจรรโลงการปกครองท้องถิ่นและกิจการสาธารณะให้มั่นคง ให้ความไว้วางใจเข้าใจพลเมืองด้วยกันเอง และไว้วางใจใน อปท. ของตนเอง

2.5.3 การมีส่วนร่วมที่ปราศจากความรับผิดชอบร่วมกัน (Participation without Collective Responsibility)

ในโลกที่เป็นจริงนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองในท้องถิ่นอาจไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับอุดมการณ์ “การมีส่วนร่วมแบบรับผิดชอบร่วมกัน” ดังที่กล่าวข้างต้นเสมอไป แต่อาจเป็นการมีส่วนร่วมที่ปราศจากความรับผิดชอบร่วมกันก็ได้ การมีส่วนร่วมแบบหลังนี้จัดเป็นพฤติกรรมระดับปัจเจกชนที่ต้องการแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเอง ซึ่งต่างจากการมีส่วนร่วมแบบแรกที่เป็นพฤติกรรมของกลุ่มหรือของพลเมืองในฐานะสมาชิกของชุมชน และต้องแสวงหาประโยชน์อันเป็นสาธารณะร่วมกัน เช่น

1) คนในชุมชนมีการตื่นตัวไปร่วมแสดงความคิดเห็น หรือเรียกร้องให้ อปท. ทำโน่นทำนี่อย่างกว้างขวาง แต่เรื่องที่เรียกร้องให้ทำนั้นล้วนแต่เป็นเรื่องผลประโยชน์ของตนเองหรือกลุ่มตนเอง ไม่ใช่เรื่องของชุมชนหรือส่วนรวม ไม่ได้นำปัญหาของส่วนรวมมาพูดคุยปรึกษาหารือกัน การเรียกร้องในทำนองนี้มักจะขัดแย้งกับกลุ่มอื่นๆ ถ้าไม่ขัดแย้งกันเพราะทรัพยากรมีจำกัด แบ่งกันไม่ลงตัว ก็ขัดแย้งกันเพราะสิ่งที่ขอให้ทำนั้น ไปทำให้คนอื่นเขาเสียประโยชน์

2) คนในชุมชนไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งท้องถิ่นทั้งชุมชน แต่ไปหย่อนบัตร เพราะต้องการค่าจ้าง หรือเพื่อให้ “คนของตนเอง” เข้าไปรักษาผลประโยชน์หรือหาประโยชน์ให้กับตนเองหรือกลุ่มตน หรือไปหย่อนบัตรเพราะกลัวอำนาจอิทธิพล ส่วนที่ว่าจะได้คนดีไว้ใจได้ ไปบริหารท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมนั้น ไม่ใช่เรื่องสำคัญ

3) คนในชุมชนแสดงความคิดเห็น เรียกร้องให้ท้องถิ่นทำโน่นทำนี่ไม่มีที่สิ้นสุด แต่ไม่ต้องการรับภาระหรือค่าใช้จ่ายอันเกิดจากการจัดทำกิจกรรมที่ว่ำนั้น กลับผลักภาระไปให้คนอื่น เช่น อยากให้ท้องถิ่นปรับปรุงถนน สะพานดีๆ กว้างๆ มีทางเดิน มีระบบระบายน้ำที่ดี แต่ไม่ยอมจ่ายภาษีโรงเรือน ภาษีบำรุงท้องที่ อยากให้ท้องถิ่นดูแลการจัดเก็บขยะให้สะอาดเรียบร้อยแต่ไม่ยอมให้ขึ้นค่าธรรมเนียมขยะหรืออยากให้มีการขนส่งมูลขี้สัตว์ แต่ไม่ยอมให้ขึ้นค่าบริการให้คุ้มทุน ฯลฯ เป็นต้น แต่เรียกร้องเอาเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ขอให้คนอื่นช่วย แต่ไม่ช่วยตนเอง

4) คนในชุมชนไม่สนใจตรวจสอบ อปท. ของตนเอง คิดแต่เพียงว่าองค์กรปกครองท้องถิ่นของตนเองทำอะไรให้บ้างก็ดีแล้ว ดีกว่าไม่ได้อะไรเลย ปล่อยให้พวกนักการเมืองฉกฉวยโอกาสใน อปท. ทำมาหากินกันไป ไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) ในทรัพย์สินหรือกิจการสาธารณะของชุมชน ไม่สนใจช่วยกันทำนุบำรุงรักษา เฝ้าระวังดูแลและให้อยู่ในสภาพที่ดี เพราะคิดว่าเป็น “ของหลวง”

5) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ไว้ใจซึ่งกันและกันระหว่างประชาชนด้วยกันเอง หรือไม่ไว้ใจตัวผู้นำท้องถิ่นหรือสภาท้องถิ่นหรือมีความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ระหว่างกันและกัน เข้าทำนอง “ถ้าเราไม่ไปร่วมรับรู้ เรียกร้องแสดงความคิดเห็น คนอื่นก็จะเอาไปกินหมด” หรือ “ถ้าไม่ไปก็จะเสียเปรียบคนอื่น” เป็นต้น

การมีส่วนร่วมที่ปราศจากความรับผิดชอบร่วมกันนี้เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่งหรือ “ไม่สร้างสรรค์” เพราะนอกจากไม่จรรโลงไม่สร้างสรรค์ระบอบการปกครองตนเองแบบประชาธิปไตยในชุมชน ยังเป็นอันตรายต่อการปกครองตนเองแบบประชาธิปไตยในชุมชนด้วย

2.5.4 บทบาทของ อปท. ในกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมแบบสร้างสรรค์ของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่นเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการพัฒนาการปกครองท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมแบบสร้างสรรค์อาจมิได้อยู่โดยธรรมชาติในทุกๆ ชุมชนเสมอเหมือนกัน และอาจไม่เกิดขึ้นเองได้เสมอไป อปท. ในฐานะ “ตัวแสดงหลัก” ในการปกครองท้องถิ่นจึงควรมีบทบาทอย่างสำคัญในการผลักดันให้เกิดการมี

ส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ของพลเมืองในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของท้องถิ่น และปรับเปลี่ยนการมีส่วนร่วมที่ไม่สร้างสรรค์ให้เป็นการมีส่วนร่วมแบบสร้างสรรค์มากขึ้นได้ด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ

1) อปท.ควรดำเนินการให้ประชาชนพลเมืองในชุมชนร่วมคิดและร่วมกำหนดในกิจกรรมสาธารณะต่างๆ เช่น การให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น ให้ประชาชนช่วยกันกำหนดว่าท้องถิ่นที่น่าอยู่ในสายตาของประชาชนพลเมืองเป็นอย่างไร ทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร หรือให้ประชาชนพลเมืองร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานหรือกิจการสาธารณะที่ท้องถิ่นควรจัดทำในปีงบประมาณต่อไป ฯลฯ เป็นต้น

2) อปท.ควรจัดการเลือกตั้งตัวแทนของคนในชุมชนมาร่วมคิดร่วมกำหนดแนวทางการทำกิจการสาธารณะอย่างโปร่งใส ให้ได้ตัวแทนเป็นที่ยอมรับร่วมกันและไว้วางใจซึ่งกันและกันได้ ไม่ใช่ได้คนที่ไม่น่าไว้วางใจ ได้พวกเดียวกันมาช่วยกันคอร์รัปชัน ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นอันตรายต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบสร้างสรรค์อย่างยิ่ง

3) อปท.อำนวยความสะดวกให้คนในชุมชนร่วมกันคิดและตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการจัดเก็บภาษีหรือค่าบริการ หรือการระดมทรัพยากรจากชุมชนมาใช้ในการจัดบริการสาธารณะที่ประชาชนพลเมืองยอมรับร่วมกันได้ในระยะยาว หรือในกรณีที่ อปท.จำเป็นต้องทำการกู้ยืมเงิน ก็ควรให้ประชาชนพลเมืองในท้องถิ่นได้แสดงความคิดเห็นและลงประชามติร่วมกัน (อย่างน้อยต้องให้ประชาชน 3 ใน 5 ยอมรับหรือเห็นด้วยกับการกู้เงินเพื่อการนั้นๆ ก่อนที่จะทำการกู้เงินจริงๆ)

4) อปท.ควรดำเนินการให้ประชาชนพลเมืองในชุมชนร่วมตรวจสอบเฝ้ามองและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน เช่น แจ้งข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินการต่างๆ ของท้องถิ่นให้กับประชาชนรับทราบอย่างเพียงพอ เพื่อให้ประชาชนพลเมืองได้ทราบสถานะของกิจการด้านต่างๆ ของท้องถิ่นและสามารถแสดงความคิดเห็น ทักท้วง หรือตรวจสอบการดำเนินการได้อย่างทันท่วงที

5) อปท.ควรดำเนินการเพื่อให้ประชาชนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือกิจกรรมสาธารณะของชุมชน เช่น การเขียนป้ายแสดงแหล่งที่มาของงบประมาณสำหรับกิจการที่เป็นถาวรวัตถุในท้องถิ่น ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิตหรือผลลัพธ์ของบริการสาธารณะที่ท้องถิ่นจัดให้แก่ประชาชน โดยเชื่อมโยงกับคนในแต่ละชุมชนย่อยหรือกลุ่มประชากรย่อย (เช่น ผู้สูงอายุ เด็ก เป็นต้น)

โดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วมอาจเกิดขึ้นทั้งในลักษณะที่พึงประสงค์ คือการมีส่วนร่วมที่มีพื้นฐานบนความรับผิดชอบร่วมกัน และการมีส่วนร่วมที่ไม่พึงประสงค์ คือ การมีส่วนร่วม

ที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว หรือของกลุ่มคน อันเป็นพฤติกรรมระดับปัจเจกชนที่ต้องการแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเอง อปท. ในฐานะ “ตัวแสดงหลัก” ในการปกครองระดับท้องถิ่นจึงต้องดำรงบทบาทในการผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ของพลเมืองในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของท้องถิ่น และปรับเปลี่ยนการมีส่วนร่วมที่ไม่สร้างสรรค์ให้เป็นการมีส่วนร่วมแบบสร้างสรรค์มากขึ้นได้ด้วยวิธีการต่างๆ มากกว่าจะปล่อยให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นด้วยตนเองอย่างโดดเดี่ยว หรือ อปท. พึ่งพอใจกับการที่ประชาชนไม่สนใจกับการทำงานของ อปท. นั้นเอง

2.6 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมือง เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ (2548 : 168-170)

สรุปความเกี่ยวกับความสำคัญของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า เหตุผลที่ต้องมีการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนมีเหตุผลคือ ประการแรกแม้แต่ระบอบเผด็จการก็ยังยอมรับเสียงข้างมากของประชาชน ประการที่สองประชาธิปไตยกลายเป็นการปกครองที่แพร่หลายในประเทศต่างๆ พฤติกรรมของมวลชนจึงมีผลต่อสิ่งที่รัฐบาลทำ และประการสุดท้าย การมีส่วนร่วมทางการเมืองกระทบต่อชีวิตของคน เพราะว่าทำให้ชีวิตประชาชนมีความหมายและความสำคัญ

อุดมการณ์ชุมชนนิยม (Communitarianism) มีแนวคิดยกย่องการมีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมชุมชน ไม่เพียงแต่การเลือกตั้ง แต่บางครั้งจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในกลุ่ม การประชุม การทำงานกับเพื่อนบ้านเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ตามอุดมการณ์ นี้เชื่อว่าหากชุมชนพูดคุยปัญหาตนเองโดยการประชุมแบบเห็นหน้ากัน เขาจะเกิดการเรียนรู้จากกัน คนจะทนคนอื่นที่มีความคิดเห็นต่างไปจากตนเอง เกิดมิตรภาพและการหาทางแก้ไขปัญหาาร่วมกัน กลุ่มชุมชนนิยมในสหรัฐอเมริกาจึงเรียกร้องให้ใช้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เป็นวิธีหาความหมายให้กับชีวิต กลุ่มชุมชนนิยมพยายามกระจายความคิดของท็อกเกอร์วิลล์ (Tocqueville) ที่ยกย่องการประชุมเทศบาลและเรียกร้องให้เพิ่มอาสาสมัครชุมชน

แต่ในความเป็นจริง มีเพียงไม่กี่คนที่สนใจกิจกรรมของชุมชน คนส่วนใหญ่ติดธุระกับงานและอาชีพ ต้องเลี้ยงดูบุตรหลาน ให้ความสนใจคู่มือ โทรทัศน์มากกว่าไปประชุมและกิจกรรมของชุมชน มีหน้าซ้ำอาจคิดตรงข้ามด้วยซ้ำว่าการเมืองในชุมชนจะทำให้เกิดความขัดแย้ง เสื่อมความนับถือและไม่สามารถแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้ บ่อยครั้งที่การมีส่วนร่วมกลับยิ่งทำให้เกิดการความอาฆาตบาดหมาง บางคนทนไม่ได้กับการให้ประชาชนริเริ่มนโยบายและบางครั้งอาจเกิดความรุนแรง อันที่จริงการที่มีคนจำนวนมากเข้าร่วมทางการเมืองในทันทีนั้นเป็นอันตรายต่อรัฐบาล เพราะเห็นว่ารัฐบาลไม่สามารถตอบสนองต่อประชาชน จึงเข้ามาเหยาะเหยี้ยและลดทอนความน่าเชื่อถือ ประชาชนไม่ได้มีข้อมูลมากเสมอไป แม้แต่เรื่องที่เขาเรียกร้อง บางกลุ่มถึงขนาดรวมตัวเป็นกลุ่มต่อต้านการเมืองของชุมชน และแยกตัวเองออกไป

จากการที่นักรัฐศาสตร์ได้ศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในเมืองต่างๆ จำนวน 10 เมือง ในสหรัฐอเมริกา พบว่า ประชาธิปไตยในเมืองที่เกิดขึ้นใหม่อีกครั้งจากแนวคิดของกลุ่มชุมชนนิคมนั้น เป็นที่พึงปรารถนาของประชาชนและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เพราะเหตุผล 6 ประการคือ

2.6.1 คนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองชุมชนมักรู้สึกรู้ว่าการเมืองตอบสนองต่อความต้องการของเขา

2.6.2 การมีส่วนร่วมในชุมชนสูงเท่าใด ก็ยิ่งทำให้คนเกิดความอดทนสูงเท่านั้น

2.6.3 กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันจะบีบบังคับให้นักการเมืองต้องตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนมากขึ้น แม้กลุ่มที่รวมตัวกันไม่รู้เรื่องการเมืองไปทุกเรื่อง แต่เรื่องที่กระทบกับตัวเขานั้น เขาจะรู้เรื่องเป็นอย่างดี

2.6.4 การรวมตัวกันเป็นกลุ่มของชุมชนจะลดอิทธิพลของรัฐกิจ ต้องประนีประนอมกับชุมชน

2.6.5 อย่างไรก็ตาม การพัฒนาชุมชนไม่จำเป็นต้องทำให้อัตราการมีส่วนร่วมโดยรวมสูงขึ้น และไม่ได้หมายความว่าอิทธิพลของชนกลุ่มน้อยหรือคนยากจนจะเพิ่มขึ้น เพราะอาจเป็นการพัฒนาในเชิงคุณภาพมากกว่าปริมาณ

2.6.6 คนที่ไม่ได้สนใจการเมืองในชุมชน อาจไม่ใช่เพราะแปลกแยกหรือเพิกเฉย แต่เพราะเขามีสิ่งอื่นที่น่าสนใจทำมากกว่า

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับการเมือง ตามหลักประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกระบวนการกำหนดเป้าหมายและเลือกวิธีการทุกอย่างของสังคม สาเหตุที่ต้องใช้การมีส่วนร่วมเป็นตัวกำหนดเป้าหมายของสังคมก็เพราะต้องการจัดสรรผลประโยชน์ให้ตรงกับความต้องการของประชาชนให้มากที่สุด การมีส่วนร่วมจึงเป็นเทคนิคการกำหนดเป้าหมาย จัดลำดับความสำคัญและตัดสินใจใช้ทรัพยากรเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมาย นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังเป็นประโยชน์โดยตรงในฐานะเป็นแหล่งที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจในตัวเอง รวมถึงความพึงพอใจต่อรัฐบาลและต่อบทบาทของตัวเอง อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือให้การศึกษา โดยการเรียนรู้คุณธรรมร่วมกัน ดังที่ จอห์น สจิวัด มิลล์ (John Stuart Mill) กล่าวไว้ว่า “ประโยชน์สูงสุดของการปกครองที่เสรี ก็คือ การให้การศึกษาทางปัญญาและอารมณ์ซึ่งถ่ายทอดลงไปถึงประชาชนระดับล่างสุด เมื่อประชาชนเหล่านั้นมีส่วนร่วม ซึ่งมีผลโดยตรงต่อผลประโยชน์ของชาติ” และดังกล่าวแล้ว การมีส่วนร่วมจะทำให้ประชาชนเรียนรู้ถึงการมีความรับผิดชอบต่อ

ส่วนรวม ซึ่งอาจสรุปความได้ว่า การมีส่วนร่วมทำให้คนคำนึงถึงความเป็นสมาชิกสังคมที่สมบูรณ์
นั่นเอง

เมื่อเร็วๆ นี้ นักสังคมศาสตร์ถกเถียงกันเรื่องการศึกษาการมีส่วนร่วม ประเด็นหนึ่ง
คือ การศึกษาควรจำกัดตามที่เป็นจริง หรือควรรหาทางออกใหม่ๆ เช่น การเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วม
การจัดกลุ่มใหม่มาร่วมและเทคนิคการมีส่วนร่วมใหม่ๆ เพราะเห็นว่าการมีส่วนร่วมตามจริงยังไม่
เพียงพอ เนื่องจากคนยังไม่สามารถคาดคะเนผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมและไม่รู้ประโยชน์ของ
ตัวเองประการหนึ่ง กับอีกประการหนึ่งคือ กลไกการมีส่วนร่วมที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอ เพราะคนไม่รู้
หรือไม่กระตือรือร้นพอ ปัญหานี้ง่ายกว่าปัญหาแรก แม้ว่าความพอเพียงเป็นเรื่องความเห็น แต่ก็อาจ
ศึกษาได้ว่าระดับการมีส่วนร่วมมีมากเพียงใดและจะอย่างไรจึงจะกระจายออกไปให้เท่าเทียมกัน

2.7 สาเหตุที่คนไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ (2548: 178-180) กล่าวว่าคนที่ไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง
เมืองส่วนใหญ่เป็นคนจนและมีการศึกษาค่ำ ซึ่งก็ดูขัดแย้งกันเอง เพราะคนจนต้องการประโยชน์
จากรัฐบาลและการมีส่วนร่วมทางการเมืองทำให้เขาได้รับประโยชน์ แต่คนจนกลับไม่เข้าร่วม
สาเหตุที่ทำให้คนไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองสรุปได้ 4 ประการคือ

2.7.1 อุปสรรคทางจิตวิทยา (Psychological Barriers) อุปสรรคทางจิตวิทยาและ
ทักษะอธิบายได้ว่า เพราะคนจนอาจขาดความมั่นใจในตนเองที่เป็นผลมาจากการศึกษาและเขาอาจ
ไม่ได้ทำงานอาชีพที่ได้พูดหรือต้องใช้ทักษะวิเคราะห์เหมือนวิชาชีพอื่น ซึ่งเขาอาจแพ้หากมีการ
โต้เถียงกับคนที่ประกอบวิชาชีพนั้น นักรัฐศาสตร์เรียกประสบการณ์ที่ลดความเชื่อมั่นในตัวเอง
เช่นนี้ว่าการลด “สำนึกแห่งประสิทธิภาพการเมือง” (Sense of Political Efficacy) ซึ่งหมายถึงความ
เชื่อของคนที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม นักวิจัยการเลือกตั้งพบว่าคนที่มีจิตสำนึกแห่งประสิทธิภาพ
การเมืองต่ำจะไปเลือกตั้งน้อย

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยจิตวิทยามีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในลักษณะที่ซับซ้อน อาร์เทอร์
ฮาดลีย์ (Arthur Hadley) ใช้ผลการเลือกตั้งเป็นตัววัดการมีส่วนร่วม แบ่งผู้ที่ไม่ไปเลือกตั้งเป็น 6
ประเภท ในจำนวนนี้ 4 ประเภทแรกเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ประเภทแรกคือ ผู้เพิกเฉย
ทางบวก (Positive Apathetics) มีอยู่ประมาณ 35 เปอร์เซ็นต์ของตัวอย่างที่ไม่ไปเลือกตั้ง พวกนี้ยุ่ง
กับงาน ครอบครัวและมองการเมืองว่าไม่เกี่ยวข้อง ประเภทที่สองคือ พวกอยู่ห่าง (Bypassed) มี
ประมาณ 13 เปอร์เซ็นต์ พวกนี้ได้รับข้อมูลข่าวสารน้อยแต่ก็ไม่ได้อคิดว่าการเลือกตั้งเป็นสิ่งยุ่งยาก
ประเภทที่สามคือ พวกที่พูดว่าไม่ (Naysayer) มีประมาณ 6 เปอร์เซ็นต์ พวกนี้ปฏิเสธหลักการ

เลือกตั้ง ประเภทที่สี่คือ พวกมองข้ามแรงกดดัน (Cross-pressured) มีประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์ พวกนี้เลือกที่จะไม่ไปเลือกตั้งเพราะคิดว่าสามารถหนีจากแรงกดดันได้ เช่น ไม่รู้สึกว่าการให้ใครชนะ

2.7.2 อุปสรรคทางด้านกฎหมายและการเมือง (Legal and Political Barriers) คือ พวกที่ถูกตัดสิทธิทางกายภาพ (Physically Disenfranchised) ซึ่งมีประมาณ 18 เปอร์เซ็นต์ พวกนี้มีความรู้และมีสำนึกของหน้าที่พลเมืองสูงแต่ไม่ไปเลือกตั้งเพราะไม่มีชื่อในทะเบียนเลือกตั้งหรือมีปัญหาร่างกายหรือสุขภาพ

2.7.3 การขาดองค์การระดมกำลัง (Lack of Mobilizing Organizations) การมีองค์การคอยระดมกำลังทำให้คนจนไปเลือกตั้งและมีโอกาสพัฒนามาเป็นนิสัย เช่น สหภาพแรงงานพยายามกระตุ้นให้สมาชิกไปใช้สิทธิ หรือจากการศึกษาในรัฐเวอร์จิเนียได้ พบว่า ก่อนศตวรรษที่ 20 รัฐเวอร์จิเนียได้มีสหภาพเหมืองแร่กระตุ้นให้คนไปเลือกตั้ง ต่อมาจึงกลายเป็นนิสัยที่ชอบเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง การลงทะเบียนผู้มีสิทธิเลือกตั้งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้คนไปเลือกตั้ง เช่น การลงทะเบียนชนกลุ่มน้อยมีผลทำให้จำนวนผู้มาใช้สิทธิเพิ่มขึ้น แต่แรงผลักดันจากการลงทะเบียนนี้อาจใช้เวลานานหลายปี

2.7.4 การไม่เห็นประโยชน์ของระบบ (System Non-responsiveness) อาร์เทอร์ ฮาดลีย์ เห็นว่าพวกที่ไม่ไปเลือกตั้งประเภทที่หก ประเภทสุดท้ายคือ พวกไร้สมรรถภาพทางการเมือง (Political Impotent) ซึ่งมีประมาณ 22 เปอร์เซ็นต์ พวกนี้มีสำนึกของประสิทธิภาพทางการเมืองต่ำ คิดว่าตนคงไม่สามารถมีอิทธิพลต่อการเมือง แอนโทนี ดาวน์ส์ (Anthony Downs) ใช้หลักการวิเคราะห์ต้นทุน-ผลประโยชน์ (Cost-benefit Analysis) มาอธิบายพฤติกรรมพวกนี้ เช่น ชนกลุ่มน้อยคิดว่าโอกาสที่สิทธิของตนที่มีต่อผลต่อการเลือกตั้งนั้นแทบจะไม่มีเลย คิดว่าถึงใครจะชนะ ชีวิตเขาก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลง จึงไม่ไปเลือกตั้ง แม้ต้นทุนที่เสียเวลาไปเลือกตั้งจะน้อยมาก แต่ก็ยังมากกว่าผลประโยชน์ที่มองไม่เห็นเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนที่ขาดสำนึกหน้าที่พลเมือง

ปัญหาที่น่าคิดคือ การที่ไม่ไปใช้สิทธิของพวกไร้สมรรถภาพทางการเมืองนี้เป็นเพราะเขาคิดไปเองหรือว่ารัฐบาลไม่ตอบสนองเขาจริงๆ จากการศึกษาของไมเคิล เพเรนต์ิ (Michael Parenti) ในรัฐนิวเจอร์ซีย์ พบว่าเป็นเพราะรัฐบาลไม่ตอบสนองมากกว่าที่คนจะคิดไปเอง สาเหตุมาจากรัฐบาลไม่สนใจข้อเรียกร้องของคนจนเมื่อคนจนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ผลที่เกิดคือการมีส่วนร่วมของเขาจึงไม่เกิดประโยชน์ เมื่อคนจนมองเห็นเช่นนี้จึงถอนตัวออกไป ซึ่งมีประมาณ 2 ใน 3 ของคนในระดับล่าง การถอนตัวไม่ได้เกิดจากความเข้าใจผิด แต่กระบวนการเมืองส่วนใหญ่เป็นการต่อรองกันของผู้นำ จึงมีแต่ชนชั้นนำที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองเพื่อให้คนจนได้มีปากมีเสียงพอที่ชนชั้นนำจะรับฟัง

2.8 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

วันชัย วัฒนศัพท์ (2544: 7-10) กล่าวสรุปว่าโดยทั่วไปแล้วกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน ต่อเนื่อง ซึ่งก่อให้เกิดต้นทุนมากพอสมควร อย่างไรก็ตาม ข้อดีของการมีส่วนร่วมคือ การก่อให้เกิดการผลิตนโยบายและบริการสาธารณะที่สอดคล้องกับความต้องการของสาธารณชน เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดสรรทรัพยากรของสาธารณะให้สูงขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดประโยชน์ด้านต่างๆ ดังนี้

2.8.1 เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ กระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชนช่วยให้เกิดความกระจ่างในวัตถุประสงค์ และความต้องการของโครงการหรือนโยบายนั้นๆ ได้อยู่เสมอ สาธารณชนสามารถที่จะผลักดันให้เกิดการทบทวนข้อสันนิษฐานที่ปิดบังอยู่ ซึ่งอาจจะปิดบังไม่ให้เห็นทางออกที่มีประสิทธิภาพที่สุด บ่อยครั้งกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดการพิจารณาถึงทางเลือกใหม่แทนวิธีการที่เคยได้ใช้กันมาในอดีต สาธารณชนมักจะมีข้อมูลที่สำคัญซึ่งทำให้เกิดความแตกต่างในการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ

2.8.2 ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา โดยทั่วไปกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเต็มรูปแบบมักจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและเสียเวลา แต่ในทางปฏิบัติแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนมาตั้งแต่ต้น สามารถที่จะลดความล่าช้าและลดค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของประชาชนได้ การตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งอาจจะดูว่าสิ้นเปลืองและเสียเวลากว่าที่จะตัดสินใจได้ แต่เมื่อตัดสินใจแล้ว และเมื่อนำมาสู่การปฏิบัติอาจจะเป็นวิธีการประหยัดกว่าด้วยซ้ำ การตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำไปอย่างรวดเร็วและดูเหมือนว่าจะไม่สิ้นเปลือง อาจจะเสียค่าใช้จ่ายมากกว่าถ้าการตัดสินใจนั้นไม่ได้ทำให้เกิดข้อตกลงระหว่างกลุ่มหรือความเห็นชอบในกลุ่มต่างๆ ที่มีผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องได้ แต่กลับนำไปสู่ความขัดแย้งของประชาชนอย่างต่อเนื่องมากขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถเกิดผลในการยอมรับอย่างสูงต่อการตัดสินใจโดยกลุ่มซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียในการตัดสินใจนั้นๆ วิธีการนี้จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่ายซึ่งโดยทั่วไปมักจะแพงกว่าค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดทำหรือดำเนินการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระยะต้น

2.8.3 การสร้างฉันทามติ โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถที่จะสร้างข้อตกลงที่มั่นคงและยืนยาวและการยอมรับระหว่างกลุ่มซึ่งก่อนหน้านี้จะมีความขัดแย้งกันคนละทาง การมีส่วนร่วมนี้ยังก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่กรณี ลดความขัดแย้งทางการเมืองและก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ

2.8.4 ความสำเร็จและผลในการปฏิบัติของโครงการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ทำให้คนเรามีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และครั้งหนึ่งเมื่อได้ร่วมตัดสินใจแล้วเขาก็ยอมต้องการที่จะเห็นสิ่งนั้นนำไปปฏิบัติได้ ไม่เพียงแต่จะมีความสนับสนุนทางการเมืองต่อการนำไปปฏิบัติ แต่กลุ่มและปัจเจกชนอาจจะรู้สึกกระตือรือร้นในการที่จะช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

2.8.5 การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าหรือหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่รุนแรง ความขัดแย้งในโครงการอาจนำไปสู่การเป็นปฏิปักษ์อันยากจะแก้ไข กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดโอกาสที่คู่อริจะแสดงความต้องการของกลุ่มเขา และความห่วงกังวลที่ปราศจากความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ การมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้ากันอย่างรุนแรงที่อาจจะเป็นไปได้ อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมไม่ใช่ยาวิเศษ มันไม่อาจที่จะลดหรือกำจัดความขัดแย้งในทุกๆ กรณีได้

2.8.6 ความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม โดยทั่วไปแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ความชอบธรรมและความดำรงอยู่ของความชอบธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการตัดสินใจก่อให้เกิดความขัดแย้ง ก็คือจะต้องใช้กระบวนการตัดสินใจซึ่งโปร่งใสและน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนและซึ่งให้สาธารณชนมีส่วนร่วม โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดความเข้าใจถึงเหตุผลที่นำไปสู่การตัดสินใจนั้นๆ

โดยสรุปแล้ว ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนในสังคมอุปท. จึงจำเป็นต้องสร้างกลไกหรือเครื่องมือหรือมาตรการในการสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นอย่างเหมาะสมเพียงพอในการปกครองระดับท้องถิ่น

3. รัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระเบียบ แนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะเกิดกับ อุปท.จะต้องมีสิ่งที่สำคัญประการหนึ่งคือ การรองรับในทางกฎหมายในการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยได้สร้างกฎหมายหลายเรื่องเพื่อรองรับและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำงานของการปกครองส่วนท้องถิ่นในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์ (2546: 218-221) ได้เขียนหนังสือเรื่อง “เศรษฐศาสตร์รัฐธรรมนูญ: บทวิเคราะห์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พ.ศ.2540” ได้วิเคราะห์รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันโดยใช้แนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์เป็นแกนหลัก ผสมผสานกับองค์ความรู้ทางด้านรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ มาวิเคราะห์รัฐธรรมนูญ ผลการศึกษาสรุปได้ว่านับเป็นรัฐธรรมนูญฉบับนี้ถือเป็นฉบับที่มีบทบัญญัติที่สนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (People Participation) มากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับใดๆ ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างน้อย 8 ด้าน คือ 1) เสรีภาพในการรวมกลุ่ม 2) สิทธิในการเสนอร่างกฎหมาย 3) สิทธิในการพิจารณาร่างกฎหมายเกี่ยวกับเด็ก สตรี และคนชรา 4) สิทธิในการเสนอร่างข้อบังคับท้องถิ่น 5) สิทธิชุมชน 6) การออกเสียงประชามติ 7) การไต่สวนสาธารณะ และ 8) การมีส่วนร่วมอื่นๆ

ตารางที่ 2-1 แสดงบทบัญญัติว่าด้วยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

กฎกติกาหรือสถาบัน	บทบัญญัติ	หมวด
1.เสรีภาพในการรวมกลุ่ม และชุมนุมทางการเมือง	1.เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ (ม.44)	สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย
	2.เสรีภาพในการรวมเป็นสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร สมาคม สหภาพ สหพันธ์ องค์การเอกชน หรือหมู่คณะอื่น (ม.45)	สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย
2.สิทธิในการเสนอร่างกฎหมาย	สิทธิในการเสนอชื่อร่างกฎหมายต่อประธานรัฐสภา (ม.170)	รัฐสภา
3.สิทธิในการเสนอร่างกฎหมายเกี่ยวกับเด็ก สตรี และคนชรา	สิทธิของผู้แทนองค์การเอกชนร่วมเป็นคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างกฎหมายที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับเด็ก สตรี และคนชรา (ม.190)	รัฐสภา
4.สิทธิในการเสนอร่างข้อบังคับท้องถิ่น	สิทธิในการเข้าชื่อเสนอร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นต่อประธานสภาท้องถิ่น (ม.287)	การปกครองส่วนท้องถิ่น

ตารางที่ 2-1 (ต่อ) แสดงบทบัญญัติว่าด้วยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

กฎกติกาหรือสถาบัน	บทบัญญัติ	หมวด
5.สิทธิชุมชน	<p>1. สิทธิในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นหรือของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน (ม.56)</p> <p>2. สิทธิในการมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ ฯลฯ (ม.56)</p>	<p>สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย</p> <p>สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย</p>
6.การออกเสียงประชามติ	<p>ในกรณีที่คณะรัฐมนตรีเห็นว่ากิจการเรื่องใดอาจกระทบถึงประโยชน์ได้เสียของประเทศชาติหรือประชาชน นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีอาจปรึกษาประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานวุฒิสภา เพื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้มีการออกเสียงประชามติได้ (ม.214)</p>	คณะรัฐมนตรี
7.การได้สวนสาธารณะ	<p>สิทธิในการรับรู้ข้อมูล คำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่น ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพของสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้ส่วนเสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับตนหรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว (ม.76)</p>	สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย
8.การมีส่วนร่วมอื่นๆ	<p>1. รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ (ม.76)</p> <p>2. รัฐต้องสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล ฯลฯ (ม.79)</p>	<p>แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ</p> <p>แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ</p>

แม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 จะกำหนดหลักการการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน แต่ประชาชนจะสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือไม่และมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญอย่างน้อย 3 ประการคือ

ประการแรก ทุกภาคส่วนในสังคมการเมืองไทยจักต้องยอมรับหลักการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นปกครองและระบบราชการจะต้องยอมรับหลักการนี้ สังคมการเมืองไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมอำนาจนิยมมาเป็นเวลายาวนาน วัฒนธรรมอำนาจนิยมไม่เกื้อกูลการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน หากไม่สามารถสลัดวัฒนธรรมอำนาจนิยมและปลูกฝังวัฒนธรรมประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนยากที่จะเป็นจริงได้ ถ้าพึ่งแต่การมีบทบัญญัติรัฐธรรมนูญไม่เพียงพอที่จะทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนปรากฏเป็นจริง เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องของวัฒนธรรม มิใช่เรื่องของบทบัญญัติแห่งกฎหมายเท่านั้น

ประการที่สอง เมื่อรัฐธรรมนูญกำหนดหลักการการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการดังกล่าวนี้ ดังเช่นการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเพื่อให้ประชาชนมีเสรีภาพในการรวมกลุ่มและการชุมนุมทางการเมือง การยอมรับสิทธิชุมชน การกำหนดหลักเกณฑ์การออกเสียงประชามติ และการได้สวนสาธารณะบนพื้นฐานของวัฒนธรรมประชาธิปไตย เป็นต้น

ประการที่สาม การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีต้นทุนปฏิบัติทางการเมือง (Political Transaction Cost) ที่ต้องเสีย ในบางกรณีต้นทุนปฏิบัติการหรือค่าโสหุ้ยนี้สูงมาก หากต้นทุนปฏิบัติการทางการเมืองยิ่งสูงมากเพียงใด สิ่งจูงใจการมีส่วนร่วมทางการเมืองย่อมมีน้อยมากเพียงนั้น ตัวอย่างเช่น แม้ประชาชนมีสิทธิในการเสนอร่างกฎหมายทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น แต่ต้นทุนปฏิบัติการค่อนข้างสูงและตกเป็นภาระของขบวนการประชาชน เพราะต้องรวบรวมประชาชนที่มีสิทธิเลือกตั้งไม่น้อยกว่า 50,000 คน มาเข้าชื่อร้องต่อประธานรัฐสภา (มาตรา 170) หรือประธานสภาท้องถิ่น (มาตรา 287) แล้วแต่กรณี โดยที่ต้องเสนอร่างกฎหมายหรือร่างข้อบังคับท้องถิ่นด้วย ต้นทุนปฏิบัติการที่สูงมากนี้ย่อมเป็นเหตุให้การเข้าชื่อเสนอร่างกฎหมายทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่นเป็นไปได้ยาก

เงื่อนไขอันจำเป็นต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนทั้ง 3 ประการดังกล่าวนี้ เงื่อนไขประการแรกเป็นเรื่องยากที่จะก่อให้เกิดมากที่สุด ในขณะที่เงื่อนไขประการที่สองว่าด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ

ประชาชนก่อเกิดอย่างเชื่องช้า เนื่องจากรัฐธรรมนูญมิได้กำหนดเงื่อนไขเวลาในการนี้ ส่วนเงื่อนไขว่าด้วยการและการรับภาระต้นทุนปฏิบัติการทางการเมืองนั้น หากต้องการการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนก็ต้องแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเพื่อลดภาระต้นทุนปฏิบัติการดังกล่าว โดยอาจให้รัฐ (สังคมโดยรวม) ร่วมรับหรือรับภาระต้นทุนนี้บางส่วนหรือทั้งหมด

อย่างไรก็ตามประชาชนจะมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น มิใช่เพราะบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 แต่เพียงปัจจัยเดียวเท่านั้น หากต้องมีการพิจารณาถึงปัจจัยการเติบโตของขบวนการสิทธิและเสรีภาพในสังคมไทย และการตื่นตัวทางการเมืองและสำนึกประชาธิปไตยของประชาชนคนไทยด้วยนั่นเอง

3.2 ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาของ อปท. พ.ศ. 2546 (คู่มือการจัดการการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2546)

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนาของ อปท. พ.ศ.2546 เป็นระเบียบที่บัญญัติขึ้นแทนระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการวางแผนพัฒนาของ อปท. พ.ศ.2541 โดยให้บังคับใช้กับ อปท. ดังนี้คือ อบจ. เทศบาล เมืองพัทยา อบต. และ อปท. อื่นที่มีกฎหมายจัดตั้ง ยกเว้นกรุงเทพมหานคร

3.2.1 แผนพัฒนาท้องถิ่น ประกอบด้วย แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา แผนพัฒนาสามปี และแผนปฏิบัติการ มีสาระสำคัญคือ

แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจัดเป็นแผนพัฒนาระยะยาว หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ อปท. ที่กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของ อปท. ซึ่งแสดงถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาในอนาคต โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาอำเภอ

แผนพัฒนาสามปี หมายถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ อปท. ที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา อันมีลักษณะเป็นการกำหนดรายละเอียดแผนงาน โครงการพัฒนาที่จัดทำขึ้นสำหรับปีงบประมาณแต่ละปี ซึ่งมีความต่อเนื่องและเป็นแผนก้าวหน้าครอบคลุมระยะเวลาสามปีโดยมีการทบทวนเพื่อปรับปรุงเป็นประจำทุกปี จัดเป็นแผนพัฒนาแบบหมุนเวียน (Rolling Plan) ที่ต้องมีการทบทวนและจัดทำทุกปีซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการการจัดทำงบประมาณรายจ่ายประจำปีของ อปท. ด้วย

แผนปฏิบัติการ มิใช่การจัดทำแผนพัฒนา แต่เป็นเอกสารที่รวบรวมรายละเอียด แผนงาน โครงการพัฒนาและกิจกรรมที่ดำเนินการจริงทั้งหมดในพื้นที่ของ อปท. ประจำปีงบประมาณเพื่อให้ทราบกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ดำเนินการ

3.2.2 ประชาคม ประชาคมท้องถิ่น ประชาคมอำเภอ ประชาคมหมู่บ้าน มีสาระสำคัญคือ

ประชาคม หมายถึง การรวมตัวกันของชุมชน องค์กรภาครัฐ เอกชนและประชาชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ภายใต้ระบบการจัดการที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ซึ่งการจัดองค์กรให้เป็นไปตามที่ทางราชการกำหนด

ประชาคมท้องถิ่น หมายถึง ประชาคมจังหวัดสำหรับเขต อบจ. ประชาคมเมืองสำหรับเขตเทศบาล เมืองพัทยา หรือ อปท. อื่นที่มีกฎหมายจัดตั้ง ประชาคมตำบลสำหรับเขต อบต.

ประชาคมอำเภอ หมายถึง ประชาคมในเขตอำเภอ

ประชาคมหมู่บ้าน หมายถึง ประชาคมในเขตหมู่บ้าน

3.2.3 องค์กรในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยฯ กำหนดไว้ดังนี้

1) คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่น เป็นองค์กรที่มีหน้าที่กำหนดแนวทางการพัฒนาของท้องถิ่นให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาอำเภอ การผังเมือง ตลอดจนให้คำปรึกษาหารือเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น

2) คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นองค์กรที่มีหน้าที่จัดทำร่างแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่คณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นกำหนด

3) คณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่น เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่กำหนดกรอบ ทิศทาง แนวทาง รวมทั้งการประสานการพัฒนา อปท. ในจังหวัดให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจังหวัด อำเภอ ตรวจสอบวิเคราะห์และประสานแผนพัฒนาของ อปท. ในจังหวัด และให้ความเห็นชอบร่างแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาหรือแผนพัฒนาสามปีของ อปท. ในจังหวัด รวบรวมข้อมูลของ อปท. เพื่อประโยชน์ในการประสานแผน คณะกรรมการประสานแผนพัฒนาท้องถิ่น อาจมอบอำนาจในการให้ความเห็นชอบร่างแผนพัฒนาฯ ให้คณะอนุกรรมการ

ประสานแผนระดับอำเภอเพื่อปฏิบัติหน้าที่แทนได้ภายใต้การกำหนดกรอบนโยบาย แนวทางการพัฒนาที่คณะกรรมการประสานแผนกำหนด

สำหรับองค์ประกอบขององค์กรในการจัดทำและประสานแผนพัฒนา (ยกเว้นกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนพัฒนา) จะมีลักษณะที่ตัวแทนมาจากทั้งสามฝ่ายโดยมีองค์ประกอบจาก ตัวแทนของ อปท. ตัวแทนของราชการบริหารส่วนภูมิภาคและรัฐวิสาหกิจ และตัวแทนจากภาคประชาชน ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการประสานงานและบูรณาการ รวมทั้งสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานท้องถิ่น

โดยสรุปแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้รับการรองรับจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ.2540 ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ นอกจากนี้ในระดับการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทยในฐานะหน่วยงานส่วนกลางกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบโดยตรง ยังมีนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน นับตั้งแต่ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการวางแผนพัฒนาของ อปท.พ.ศ.2541 และมีการปรับปรุงระเบียบดังกล่าวเป็นระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการจัดทำและประสานแผนพัฒนา พ.ศ.2546 อย่างไรก็ตาม แม้จะมีระเบียบที่เกื้อหนุนมากเพียงใด ก็ยังไม่อาจหวังผลเลิศได้มากเท่ากับการที่อปท. ยึดมั่นหรือดำรงบทบาทสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นตนเอง โดยถือเป็นหน้าที่สำคัญมากกว่าที่จะถือเป็นเพียงพิธีการหรือพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติอย่างเสียมิได้ ดังเช่นตัวอย่าง อปท.ที่ประสบความสำเร็จด้านการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนล้วนแต่อาศัยระเบียบเป็นแนวทางหรือแนวปฏิบัติเท่านั้น ขณะที่ อปท.ต้องเรียนรู้ทดลองผิดลองถูกเอง กระทั่งสามารถประสบความสำเร็จได้เอง และมักเป็นความสำเร็จที่ยั่งยืน เพราะเป็นความสำเร็จที่ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมนั่นเอง

4.การงบประมาณของ อปท.

ปีงบประมาณของ อปท.มีระยะเวลาเหมือนกับงบประมาณของรัฐบาล กล่าวคือ ปฏิทินปีงบประมาณเริ่มต้น ณ วันที่ 1 ตุลาคม และสิ้นสุดปีงบประมาณ ณ วันที่ 30 กันยายน ในปีถัดไป อปท.จะดำเนินการจัดทำงบประมาณโดยตนเอง เริ่มต้นด้วยฝ่ายบริหารจะจัดเตรียมเอกสารงบประมาณในราวช่วงเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม และจะนำเข้าสู่สภาเพื่อขออนุมัติในช่วงเดือนสิงหาคม และในขั้นสุดท้ายจะเสนอต่อนายอำเภอ หรือผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อขออนุมัติ โดยเอกสารงบประมาณจะแสดงถึงแหล่งที่มา รายการรายจ่าย การก่อหนี้ และบทสรุปทางการเงินของงบประมาณปีล่าสุด

โดยหลักการแล้ว อปท.มีอำนาจและดุลพินิจในการวางแผนจัดทำงบประมาณ อย่างไรก็ตาม กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นในฐานะหน่วยงานของรัฐบาลที่กำกับดูแล อปท.ทั่วประเทศ ได้กำหนดเกณฑ์ แนวปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานทั่วไปให้ อปท.ยึดถือปฏิบัติเหมือนกัน ได้แก่ การวางแผนพัฒนาท้องถิ่น การจัดทำงบประมาณ การบริหารงบประมาณ และการจัดการบัญชี นอกจากนี้ นอกจากนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ยังเข้ามามีอำนาจควบคุมตามการจัดทำงบประมาณของ อปท.ทั้งโดยอำนาจตามที่กฎหมายกำหนดไว้หรือโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการตั้งงบประมาณของ อปท. มีหลักการโดยสรุปดังนี้

4.1 งบประมาณรายจ่ายของ อปท.ทุกประเภท ทุกรายการ จะต้องตราเป็นเทศบัญญัติ ข้อบัญญัติ หรือข้อบังคับงบประมาณรายจ่ายประจำปี หรืองบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติม เพราะถ้าไม่มีรายการในงบประมาณรายจ่ายแล้วจะจ่ายไม่ได้และเป็นการไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย เว้นแต่มีระเบียบกฎหมาย คำสั่ง หรือหนังสือสั่งการของกระทรวงมหาดไทยกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น เช่น การยืมเงินสะสมหรือเงินอุทิศให้เฉพาะเจาะจง

4.2 การตั้งงบประมาณรายจ่ายทุกประเภท ทุกรายการ จะต้องเป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของท้องถิ่นที่ระเบียบกฎหมายกำหนดไว้ จะไปใช้จ่ายนอกเหนือขอบเขตอำนาจหน้าที่ไม่ได้

4.3 ตั้งงบประมาณตามรูปแบบที่กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นกำหนดแบบเดียวกันทั่วประเทศ ซึ่งท้องถิ่นทุกรูปแบบใช้แบบฟอร์มเดียวกัน

4.4 การตั้งงบประมาณรายจ่าย ต้องตั้งให้ถูกต้อง ตามด้าน แผนงาน งาน หมวด และประเภทรายจ่าย ตามที่กำหนดไว้ในการจำแนกแผนงานและรวมกลุ่มงานประจำและบัญชีการจำแนก

งบประมาณรายจ่ายประจำปีจะต้องมีประมาณการรายรับประกอบด้วย ซึ่งจะต้องใช้รายรับเป็นตัวเลขที่จะกำหนดรายจ่าย และ อปท. สามารถตั้งงบประมาณรายจ่ายเท่ากับรายรับหรือสูงกว่ารายจ่ายได้ตามความเหมาะสม การประมาณการรายรับ หรืออาจตั้งประมาณการรายรับตามข้อเท็จจริง หรือมีแนวโน้มคาดว่าจะมีรายได้เปลี่ยนแปลงไป คณะผู้บริหารท้องถิ่นสามารถตั้งงบประมาณรายจ่ายได้ตามข้อเท็จจริงที่คาดว่าจะเปลี่ยนไปอย่างนั้นอย่างนี้มีเหตุผลและระมัดระวัง หากคาดคะเนผิดพลาด อาจต้องงครายจ่ายบางรายการหรือต้องจัดทำงบประมาณเพิ่มเติมแล้วแต่กรณี

5. งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัย

5.1.1 รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิถีใหม่ของ อปท. ในประเทศไทย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2548: 103-119) ได้สังเคราะห์นวัตกรรมด้านการเมืองและการมีส่วนร่วม โดยแบ่งปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมด้านการเมืองเป็น 2 ระดับคือ ปัจจัยที่มีผลกระตุ้นให้เกิดนวัตกรรม และปัจจัยที่ส่งเสริมให้นวัตกรรมเกิดความสำเร็จ

5.1.1.1 ปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดนวัตกรรมได้แก่

1) ผู้บริหารท้องถิ่นต้องการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ขณะที่ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่ตื่นตัวทางการเมืองและอาจไม่เข้าใจ ไม่ไว้วางใจทางการเมือง ไม่เชื่อถือ อปท. ของตนเอง และไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ อปท. ผู้บริหารของ อปท. ให้ความสำคัญกับปัญหาดังกล่าวและริเริ่มส่งเสริมการมีส่วนร่วมขึ้น

2) ลักษณะการเมืองท้องถิ่นแบบแข่งขันรุนแรง กล่าวคือการเลือกผู้บริหารมีการแข่งขันสูง และในสภาท้องถิ่นมีสัดส่วนฝ่ายค้านสูง มีแนวโน้มที่ผลักดันให้ผู้บริหาร อปท. ใช้วิธีการริเริ่มนโยบายโดยผ่านการจัดเวทีประชาคมเป็นหลัก เพื่อเสริมสร้างความนิยมและความชอบธรรมทางการเมืองของฝ่ายบริหาร

3) องค์กรชุมชนมีความตื่นตัวสูง ท้องถิ่นที่มีองค์กรชุมชน กลุ่มอาชีพ ฯลฯ จำนวนมากและมีระดับการตื่นตัวทางการเมืองสูงและมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน โดดเด่น องค์กรชุมชนมักจะมีบทบาทโดดเด่นในการนำเสนอปัญหาสาธารณะของชุมชนโดยผ่านเวทีชุมชนและผลักดันให้ อปท. จัดเวทีชุมชนเพื่อปรึกษาหารือ ร่วมคิดร่วมแก้ปัญหา นอกจากนี้ยังมีบทบาทในขั้นการปฏิบัติงานเพื่อสนับสนุนนโยบายของ อปท. ตนเองอีกด้วย

4) ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการวางแผนพัฒนาฯ และการบริหารงบประมาณ

5.1.1.2 ปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนให้นวัตกรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จ

1) การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น อปท. ที่ริเริ่มนวัตกรรมด้านการเมืองได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกหลายประเภท อาทิ ได้รับคำปรึกษาจาก อปท. อื่นที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานของภาครัฐ

(หน่วยส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นระดับจังหวัด/อำเภอ) สถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ องค์กรพัฒนาเอกชน NGOs เป็นต้น

2) การเมืองท้องถิ่นแบบสมาคม อปท. ที่มีระบบการเมืองแบบสมาคม (การแข่งขันทางการเมืองในท้องถิ่นไม่รุนแรง ผู้บริหารท้องถิ่นให้ความสำคัญกับองค์กรชุมชน ทำงานร่วมกับผู้นำองค์กรชุมชนในลักษณะเท่าเทียมกัน สนับสนุนซึ่งกันและกัน ถือเอาประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก) เป็นปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนให้นวัตกรรมทางการเมืองประสบผลสำเร็จ

3) ลักษณะชุมชนชนบท จากการศึกษาพบว่า นวัตกรรมด้านการเมืองส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่ของ อบต. ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชุมชนชนบทมีรากฐานการผลิตด้านการเกษตรและมีครัวเรือนที่เป็นญาติพี่น้องกัน มีอาชีพหลักคล้ายๆ กัน และมีองค์กรชุมชน/กลุ่มอาชีพระดับหมู่บ้านที่เข้มแข็ง และมีระบบการเมืองแบบสมาคม จึงอาจตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่าชุมชนชนบทมีโอกาสที่เกิคนวัตกรรมด้านนี้ได้ค่อนข้างสูง (เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนเมือง/กึ่งเมืองกึ่งชนบท)

5.1.2 อรรถัย กักผล (2546: 184-186) ได้สรุปเงื่อนไขที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1) ผู้นำองค์กร ในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการใดๆ ก็ตาม พบว่าผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จ ในการมีส่วนร่วมของประชาชนก็เช่นเดียวกันที่ผู้นำขององค์กรมีบทบาทอย่างมาก ผู้นำที่กล่าวถึงคือทั้งฝ่ายการเมืองและฝ่ายประจำ ในบางกรณีผู้นำทางการเมืองเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมนั่นเอง ในบางกรณีโครงการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นความคิดริเริ่มจากผู้บริหาร ในบางกรณีผู้บริหารเป็นผู้สนับสนุน ไม่ว่าจะบทบาทของผู้นำในลักษณะใด ถ้าผู้บริหารมีความตั้งใจแน่วแน่และจริงจังต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนจะส่งผลต่อการจริงจังของการปฏิบัติของพนักงานระดับปฏิบัติการ นอกจากนั้นความจริงใจและความตั้งใจก่อให้เกิดความไว้วางใจจากประชาชน และจะส่งผลให้ประชาชนอยากเข้าร่วมมือกับ อปท.

2) ทีมงานและองค์กร ผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญแต่อาจไม่เพียงพอต่อความสำเร็จ พบว่าทีมงานและองค์กรมีความสำคัญเช่นกัน เพราะกระบวนการดำเนินการจริงมักเป็นความรับผิดชอบของทีมงาน รวมทั้งความสามารถของทีมงานรับผิดชอบในการวิเคราะห์สถานการณ์ การกำหนดเป้าหมาย การเลือกระดับและรูปแบบการมีส่วนร่วม รวมทั้งการติดต่อกับประชาชน ประเด็นสำคัญที่พบคือ ถ้า อปท. นั้นมีวัฒนธรรมของการมีส่วนร่วมของพนักงานในการบริหารงานขององค์กรอยู่แล้ว จะส่งผลให้กระบวนการการมีส่วนร่วมมีความหมายมากขึ้น เพราะพนักงานจะมีค่านิยมการมีส่วนร่วมอยู่แล้ว มีทัศนคติทางบวกต่อกระบวนการมีส่วนร่วม และมีประสบการณ์ในฐานะผู้เข้าร่วม ย่อมจะเข้าใจความรู้สึกของประชาชนและมีความระมัดระวังในการจัดการมากขึ้น

ดังนั้นการเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรในด้านการบริหารจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ดีที่สุดวิธีหนึ่งคือการเปิดโอกาสให้บุคลากรขององค์กรมีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์กร

3) ประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนย่อมเกิดไม่ได้หากขาดประชาชน ปัญหาที่หน่วยงานของรัฐพบในการจัดการมีส่วนร่วมประการหนึ่งคือประชาชนไม่ให้ความสนใจและไม่มาร่วม ส่งผลให้การจัดการมีส่วนร่วมเป็นเพียงพิธีกรรมเท่านั้น สิ่งที่บุคลากรของ อปท. ต้องตระหนักคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นภารกิจของ อปท. และพนักงานท้องถิ่นและผู้บริหาร ได้รับค่าจ้างหรือเงินเดือนในการทำงาน ในขณะที่ประชาชนมีรายได้จากการประกอบอาชีพอื่นๆ การมีส่วนร่วมเป็นงานอาสาสมัคร ประชาชนอาจไม่มีเวลาสำหรับการมีส่วนร่วมตลอดเวลา หรือมีความสนใจในบางประเด็นเท่านั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนควรยึดประชาชนเป็นหลักมากกว่าความสะดวกของหน่วยงาน

5.1.3 วีระศักดิ์ เครือเทพ (2547) ได้เขียนบทความเรื่องการจัดการภาครัฐสมัยใหม่ : บทพิสูจน์เชิงประจักษ์ถึงความสามารถของ อปท. กล่าวเฉพาะในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ได้ผลสรุปด้านปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้ คือ

1) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ พบว่าผู้บริหารของ อปท. ที่มีพื้นฐานประกอบอาชีพด้านธุรกิจหรือนักบริหารมืออาชีพจะมีอิทธิพลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานของ อปท. ให้มุ่งเน้นประสิทธิภาพและประสิทธิผลและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนสูงสุด

2) ปัจจัยด้านข้อจำกัดทางการคลัง พบว่า อปท. ที่มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารงานเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมมีมูลเหตุมาจากปัญหาการจัดสรรงบประมาณแบบแย่งกันไปแย่งกันมา (Pork-barrel Budget Allocation)

3) ปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ 1) ความตื่นตัวต่อผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนา 2) การสนับสนุนจากองค์กรภายนอกหรือองค์กรระหว่างประเทศ 3) การส่งเสริมจากรัฐบาลกลาง และ 4) การขาดการยอมรับทางการเมืองจากภาคประชาชน

5.1.4 จรัส สุวรรณมาลา (Suwanmala, 2004) ได้ศึกษาเรื่อง Civic Participation in Sub-National Government in Thailand สรุปว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

1) ปัจจัยผู้นำที่เป็นผู้บริหาร (The Mayoral Leadership) กล่าวคือปัจจัยผู้บริหารเป็นปัจจัยที่มีนัยสำคัญ เช่น ภูมิหลังทางการศึกษา ภูมิหลังด้านอาชีพ การที่ผู้บริหารได้รับความรู้หรือประสบการณ์ใหม่ๆ ความสามารถในการประยุกต์ใช้การมีส่วนร่วมกับการบริหารงานท้องถิ่น

การมีวิสัยทัศน์ใหม่ในการบริหารงานท้องถิ่น การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำชุมชน NGOs และกับประชาชน ตลอดจนการสร้างทีมงานที่มีความรู้ความสามารถ เป็นต้น

2) ปัจจัยการเมืองท้องถิ่นและวัฒนธรรมในชุมชน (Local Political and Cultural Factors) นับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ลักษณะชุมชนที่เอื้อต่อการสร้างการมีส่วนร่วมได้แก่ ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีความผูกพันกันเป็นชุมชนเดียวกัน สูง ปราศจากการแบ่งแยกในชุมชน มีวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ในระดับสูงและต้องการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น

5.2 วิทยานิพนธ์

ชวนะ ภวกันันท์ (2525) ได้ศึกษาเรื่องความสำคัญทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ในระบอบประชาธิปไตย : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตเทศบาลตำบลโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า 1) กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูงมีความสำคัญทางการเมืองอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง 2) ในกลุ่มประชาชนที่มีความสำคัญทางการเมืองและมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงนั้น พบว่า อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ ไม่มีอิทธิพลกำหนดความเปลี่ยนแปลงของทัศนคติและการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สำคัญ 3) เพศ มีอิทธิพลในการกำหนดความแตกต่างของระดับความสำคัญทางการเมืองกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง คือ โดยทั่วไปนั้น เพศชายมีความสำคัญทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงกว่าเพศหญิง 4) บุคคลที่มีความสำคัญทางการเมืองอยู่ในระดับสูงย่อมจะมีแนวโน้มเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงด้วย คือพบว่ามีความสัมพันธ์ในทางบวกระหว่างความสำคัญทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง 5) โดยสรุปแล้ว การศึกษาพบว่า กลุ่มผลประโยชน์ภายในเขตเทศบาลตำบลโนนสูงที่มีความสำคัญทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองมักจะเป็นกลุ่มผู้ที่มีอายุน้อย มีการศึกษาและระดับรายได้ต่ำและเป็นเพศชาย ซึ่งกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ประกอบด้วย กลุ่มเกษตรกร กลุ่มลูกจ้างและกรรมกร กลุ่มพ่อค้าและนักธุรกิจ กลุ่มข้าราชการส่วนท้องถิ่น และกลุ่มผู้ใช้วิชาชีพ รวมประมาณ 300 คน

ภูสิต สมจิตต์ (2535) ได้ศึกษาเรื่อง การเมืองในกระบวนการกำหนดงบประมาณของท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณี อบจ.พิจิตร พบว่าในกระบวนการจัดสรรงบประมาณของ อบจ.พิจิตร เป็นไปได้ยากที่ฝ่ายบริหารจะยึดบรรทัดฐานในการจัดสรรงบประมาณอยู่บนพื้นฐานทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากการจัดสรรในลักษณะเช่นนี้อาจจะไม่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการจัดสรรงบประมาณไม่ลงตัว ด้วยเหตุผลนี้การจัดสรรงบประมาณของ อบจ.พิจิตร จึงมีความสำคัญต่อการสร้างข้อยุติซึ่งเป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้งบประมาณเป็นรูปร่างและสามารถนำมาใช้ได้ตามกำหนด กลวิธีอย่างหนึ่งที่ฝ่าย

บริหารเลือกนำมาใช้คือการต่อรองและการประนีประนอมในการแบ่งสรรงบประมาณ ตลอดจน การสร้างกติกาหรือข้อตกลงที่เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ข้อตกลงดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของการ จัดสรรงบประมาณให้เท่าเทียมกันอย่างเป็นธรรม และในขณะเดียวกันฝ่ายบริหารก็ต้องใช้กลวิธี ต่างๆ ในการแสวงหาการสนับสนุนจากฝ่ายนิติบัญญัติเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า ร่างข้อบัญญัติ งบประมาณจะสามารถผ่านการพิจารณาจากสภาจังหวัดได้ ซึ่งอาจกล่าวสรุปได้ว่า การกำหนด งบประมาณของฝ่ายบริหาร อบจ.พิจิตร ฝ่ายบริหารคำนึงถึงเหตุผลในทางการเมืองในการจัดสรร งบประมาณมากกว่าการใช้หลักการ

เกรียงไกร จงเจริญ (2535) ได้ศึกษาเรื่องผู้นำกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ ชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในชุมชน และมีอิทธิพลต่อการ ตัดสินใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลในชุมชน โดยที่ผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่ชุมชนให้ ความเชื่อถือและมอบความไว้วางใจเป็นตัวแทนของชุมชนในการที่จะมีสิทธิมีเสียงในเรื่องต่างๆ และเป็นผู้ที่จูงใจให้บุคคลในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเพื่อส่วนรวม รวมทั้งได้เป็นผู้ มีส่วนในการชักจูงโน้มน้าวให้บุคคลในชุมชนไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ ตนเองเห็นว่าเหมาะสมอีกด้วย ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การยอมรับในตัวผู้นำและการตัดสินใจในการมี ส่วนร่วมทางการเมืองจะรวมอยู่ที่ผู้นำชุมชนเป็นสำคัญ

อัครนิรุช ศรีสวัสดิ์ (2535) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมือง ท้องถิ่นสุขาภิบาล มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยที่สำคัญที่เป็นปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ ประชาชนในการปกครองท้องถิ่นรูปแบบสุขาภิบาล โดยศึกษาเชิงเปรียบเทียบถึงการมีส่วนร่วม ทางการเมืองของประชาชนที่อยู่ในเขตสุขาภิบาลที่ประธานกรรมการสุขาภิบาลมาจากการเลือกตั้ง และประธานกรรมการสุขาภิบาลมาจากการแต่งตั้ง ผลการศึกษาพบว่า มูลเหตุที่ประชาชนไม่ได้เข้า มามีส่วนร่วมในการปกครองนั้นเนื่องมาจากความไม่รู้ความไม่เข้าใจ และความไม่สนใจต่อ กิจกรรมทางการเมืองของประชาชนเป็นประการสำคัญ ส่วนเรื่องรูปแบบนั้นมีสาเหตุสำคัญแต่ ประการใด การศึกษาสรุปได้ว่า 1) ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองการปกครองอยู่ใน เกณฑ์ต่ำ 2) ประชาชนให้ความสำคัญในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) มากกว่าไปใช้สิทธิเลือกตั้งกรรมการสุขาภิบาล เหตุที่ไปเลือกตั้งเพราะถือว่าเป็นหน้าที่และเห็น คุณค่าของการเลือกตั้ง 3) การบริหารงานสุขาภิบาลให้ไปสู่ความสำเร็จสมควรมีการพัฒนาทั้ง รูปแบบและองค์กรให้เหมาะสม ประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วย 4) ความร่วมมือของคณะกรรมการ สุขาภิบาลที่มาจากการเลือกตั้งและกรรมการสุขาภิบาลโดยตำแหน่งนั้น ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่า ความร่วมมืออยู่ในระดับต่ำ ทำให้งานสุขาภิบาลขาดประสิทธิภาพ ปัญหาที่ต้องแก้ไขอยู่ที่การ พัฒนาความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนก่อน

และหามาตรการทำให้ประชาชนสนใจ เลื่อมใส ศรัทธาในกิจการสุขาภิบาลแล้วจึงพิจารณาแก้ไขรูปแบบให้สอดคล้องหรือเหมาะสมกับความต้องการของประชาชน

คำรง คีตกุล (2538) ได้ศึกษาเรื่องการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง ศึกษากรณีการให้รางวัลในการมาใช้สิทธิเลือกตั้ง ผลการศึกษาวิจัยพบว่า เพศ อายุ รายได้ และการอยู่อาศัย ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง และระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการให้รางวัลมาใช้สิทธิเลือกตั้ง นอกจากนี้ระดับการศึกษา อาชีพ ศาสนา และการเปิดรับฟังข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และนิตยสารรายสัปดาห์ มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง และระดับความคิดเห็นของประชาชนในการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการให้รางวัลในการมาใช้สิทธิเลือกตั้งและระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความคิดเห็นของประชาชนในการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการให้รางวัลในการมาใช้สิทธิเลือกตั้ง

อุทาน ชวเมธี (2539) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารงบประมาณของ อบต.: ระบบงบประมาณที่เหมาะสม พบว่าระบบงบประมาณของ อบต.ไม่สามารถเอื้ออำนวยต่อการใช้ทรัพยากรของ อบต.ให้มีประสิทธิภาพตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ เนื่องจากข้อบังคับตำบลว่าด้วยงบประมาณรายจ่ายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันไม่ได้คำนึงถึงทิศทางของการพัฒนาท้องถิ่นตำบลในระยะยาว ขาดการระดมทรัพยากรขององค์กรภายนอกมาใช้ในการสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่นของตน ไม่สามารถประมาณการรายรับได้อย่างถูกต้อง ไม่ได้คำนึงถึงต้นทุนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ มีการจัดทำงบประมาณปีละหลายๆ ครั้ง และนอกจากนี้ยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารงบประมาณ ตลอดจนระบบควบคุมภายนอกยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

สุวัฒน์ ศิริโกศาภิรมย์ (2540) ได้ศึกษาเรื่องอิทธิพลของผู้นำชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ศึกษากรณีผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหัวหิน โดยเปรียบเทียบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างชุมชนที่มีลักษณะความเป็นเมืองและชุมชนที่มีลักษณะความเป็นชนบท พบว่าอิทธิพลของผู้นำชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสมาชิกในชุมชน การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของสมาชิกในชุมชนและการยอมรับในตัวผู้นำชุมชน ไม่มีความแตกต่างกัน โดยสมาชิกทั้งสองชุมชนมีความเห็นในเรื่องดังกล่าวในระดับสูง นอกจากนั้นสมาชิกในชุมชนมีความยอมรับในตัวผู้นำชุมชน และผู้นำชุมชนมีอิทธิพลต่อการชักจูงโน้มน้าวให้สมาชิกในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

อัครพันธุ์ พูลศิริ (2541) ได้ศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองกับประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะของ อบต. ศึกษาเปรียบเทียบ อบต.บ้านมะเกลือ อ.เมือง และ อบต.หนองโพ

อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนต่อการให้บริการสาธารณะของ อบต. ว่า อบต.ที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และการมีส่วนร่วมในการบริหารแผนงานของ อบต.มาก จะทำให้การบริการของ อบต.มีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย ผลการศึกษาพบว่า อบต.บ้านมะเกลือมีประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้ง 3 ด้านมากกว่า อบต.หนองโพ และด้านการให้บริการสาธารณะของ อบต.บ้านมะเกลือจะมีประสิทธิภาพมากกว่า อบต.หนองโพ เนื่องจากการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนใน อบต.จะส่งผลให้เกิดการตรวจสอบและลดการผูกขาดอำนาจการบริหารงานของผู้นำชุมชน รวมทั้งการกำหนดปัญหาเพื่อการวางแผนพัฒนาตำบลจากประชาชนจะทำให้ อบต.สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ในขณะที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนใน อบต.หนองโพมีอยู่น้อย เนื่องจากสภาพพื้นที่ของตำบลหนองโพมีลักษณะกระจายตัว ทำให้การติดต่อสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้าน และ อบต.เป็นไปได้ยากจึงทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นไปได้ยากด้วย ส่งผลให้ขาดการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินงานของ อบต. ทำให้การบริหารงานและประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะมีน้อยลงตามไปด้วย

วาริณ วังชัย (2545) ได้ศึกษาระดับและปัจจัยในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานของ อบต. ในจังหวัดเพชรบุรี โดยใช้การศึกษาเชิงปริมาณวิเคราะห์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจำนวน 392 ราย การศึกษาได้แบ่งวิธีการมีส่วนร่วมออกเป็น 15 วิธี ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นการดำเนินโครงการร่วมกับ อบต. 2) การมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนา 3) การมีส่วนร่วมรับฟังการประชุมสภา อบต. 4) การมีส่วนร่วมคัดค้านข้อบังคับหรือมติของ อบต. ที่ทำความเดือดร้อนแก่ประชาชน 5) การมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการจัดซื้อ/จัดจ้าง 6) การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบพฤติกรรมของสมาชิกสภา อบต. 7) การมีส่วนร่วมขอรับทราบข่าวสารข้อมูล 8) การมีส่วนร่วมตรวจสอบแผนพัฒนา อบต. 9) การมีส่วนร่วมตรวจสอบข้อบังคับและรายงานประจำปีให้เป็นไปตามแผนพัฒนา 10) การมีส่วนร่วมติดตามความก้าวหน้าและการใช้จ่ายเงินงบประมาณ 11) การมีส่วนร่วมเข้าชื่อของผู้มีสิทธิเลือกตั้งเพื่อเสนอข้อบังคับ 12) การมีส่วนร่วมในการร้องเรียนต่อประธานสภา อบต. เมื่อพบว่าผู้บริหารท้องถิ่นทำงานไม่โปร่งใส 13) การมีส่วนร่วมร้องเรียนต่อนายอำเภอกรณีที่เกิดคณะกรรมการบริหารไม่สนใจต่อคำคัดค้าน 14) การมีส่วนร่วมฟ้องศาลปกครองกรณีได้รับความเสียหายจากการบริหารงานของ อบต. หรือพนักงาน อบต. และ 15) การมีส่วนร่วมเข้าชื่อ ถอดถอนคณะกรรมการ อบต.หรือสมาชิกสภา อบต.

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ การขอรับทราบข่าวสารข้อมูล การตรวจสอบพฤติกรรมของสมาชิกสภา อบต. และการแสดงความคิดเห็น

ส่วนเรื่องที่ถูกกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมน้อยที่สุด 3 ลำดับแรก คือ การเป็นคณะกรรมการการจัดซื้อจัดจ้าง การเข้าซื้อเสนอข้อบังคับตำบล และการเข้าชื่อถอดถอนคณะกรรมการบริหารหรือสมาชิกสภา อบต. และผลการศึกษาชี้ถึงปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบ อบต. คือ 1) อิทธิพลท้องถิ่น 2) อบต. ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและขาดการประชาสัมพันธ์ 3) ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่างๆ คือ เรื่องสิทธิและหน้าที่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานของ อบต. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีในการตรวจสอบ และ 4) ประชาชนมีปัญหาในเรื่องภารกิจ เนื่องจากกิจกรรมของ อบต. ดำเนินการในช่วงเวลาเดียวกันกับการทำงานของประชาชน ปัญหาเรื่องการเดินทางและงบประมาณในการติดตามตรวจสอบ

5.3 งานวิจัยต่างประเทศ

UNDP (2004) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “Participatory Budgeting : Increasing Citizen Involvement in Municipal Development Strategy Formulation” พบว่า เมืองปอร์โต อัลเลเกร (Porto Alegre) เมืองหลวงของรัฐ Rio Grande Do Sul ประเทศบราซิล ประสบความสำเร็จอย่างสูง ในการริเริ่มการจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม จนกลายเป็นแม่แบบในด้านนี้ มีรายงานวิจัยมากมายที่กล่าวถึงปรากฏการณ์ความสำเร็จของเมืองนี้ เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น? เมืองปอร์โต อัลเลเกร มีประชากรราว 1,290,000 คน เป็นเมืองที่มีปัญหาหลายประการเช่นเดียวกับเมืองใหญ่ของประเทศ กำลังพัฒนาทั่วไป กล่าวคือ ประชากรมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในระดับสูงมาก การบริหารของรัฐบาลท้องถิ่นขาดความโปร่งใส การบริหารจัดการประสบปัญหาการขาดประสิทธิภาพและประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการเลือกตั้งในระดับต่ำมาก เมื่อ นาย Olivio Dutra ได้รับการเลือกตั้งเป็นนายกเทศมนตรี (Mayor) ในปี 1989 จึงได้เริ่มการปฏิรูปการบริหารงานของเทศบาลใหม่ โดยเริ่มนำนโยบายการปฏิรูปภาษี (Tax Reform) มาใช้เพื่อเพิ่มงบประมาณรายได้ของเทศบาล ภาษีและศุลกากรได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัยสอดคล้องกับสภาวการณ์ปัจจุบันและปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษี (Collection) ให้เป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากที่สุด นโยบายการเปลี่ยนแปลงแบบถอนรากถอนโคนนี้ ภาษีทรัพย์สิน (Property Tax) เป็นฝ่ายที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด จากที่เทศบาลเคยจัดเก็บได้เป็นสัดส่วนเพียงร้อยละ 5.8 ในปีงบประมาณ 1991 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 18 ในปีงบประมาณถัดมา เงินภาษีที่ประชาชนจ่ายให้กับเทศบาลได้รับการตอบสนองจากเทศบาลโดยการพยายามเพิ่มความโปร่งใสในการใช้จ่ายเงินงบประมาณ วิธีการสำคัญคือการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณ (Participatory Budgeting) ต่อมาในปี 1993 นาย Tarso Genro ได้รับเลือกตั้งเป็นนายกเทศมนตรีคนใหม่ และได้สานต่อนโยบายการปฏิรูปที่ผู้บริหารคนก่อนได้ริเริ่มไว้ แรงขับเคลื่อนสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการปฏิรูปงบประมาณก็คือการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยที่มีการจัดตั้ง OP Council of Representatives ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก

สภาเทศบาลและนายกเทศมนตรีรวมกับสมาชิกประชาสังคม (Civil Society) ของเมืองปอร์โต อัลเลเกร เมืองนี้แบ่งออกเป็น 16 ชุมชน (Region) แต่ละชุมชนประกอบด้วยสมาชิกจากสมาคมในชุมชน และกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน สภาท้องถิ่นเหล่านี้จะคัดเลือกตัวแทน 2 คน มาเป็นสมาชิกของ OP Council of Representatives โดยเทศบาลจะแต่งตั้งบุคลากรของเทศบาลจำนวนหนึ่งมาทำหน้าที่ประสานงานในสภาฯ นี้

OP Council of Representatives จะมีหน้าที่กำหนดระเบียบวาระและจัดลำดับบริการสาธารณะที่จำเป็นก่อนหลัง (Priorities) ที่เทศบาลสมควรทำภายใต้การปรึกษาหารือโดยละเอียดถี่ถ้วนทั้งในสภาฯ และกับประชาชน โดยการคัดเลือกโครงการการจัดบริการสาธารณะ (Ranking) ตั้งอยู่บนพื้นฐานดังนี้ 1) จำนวนเปอร์เซ็นต์ของประชากรและพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์หรือขาดบริการสาธารณะนั้นๆ 2) จำนวนรวมประชากรในพื้นที่นั้น และ 3) การจัดเรียงลำดับความสำคัญของสภาฯ ตัวอย่างเช่น การเรียกร้องให้มีการซ่อมแซมถนนหน้าโรงเรียนจะได้รับการวางคูลน้ำหนัก (Weighted) มากกว่าการเรียกร้องในเรื่องเดียวกันที่มีประชากรได้รับประโยชน์ไม่กี่ยกเว้นกรณีด้วยหลักการนี้ทำให้เทศบาลสามารถซ่อมแซมถนนในชุมชนแออัด (Slums) ซึ่งถูกจัดวางเป็นลำดับความสำคัญเร่งด่วนลำดับแรกๆ ได้ถึง 23 กิโลเมตร ซึ่งในปีถัดมาลำดับความสำคัญลำดับต้นได้แก่ การสุขอนามัย ถนนในชุมชน และการจัดหาที่อยู่อาศัย

การนำระบบการวางคูลน้ำหนัก (Weighted System) มาใช้ในการประเมินผลเป็นการแก้ปัญหา ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ (Interests) ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมและในเวทีสภาการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากปัญหาความต้องการบริการสาธารณะที่มีที่มาจากหลากหลายกลุ่ม ดังนั้นจึงต้องการวิธีการที่เป็นระบบและรับประกันความยุติธรรมในการได้รับการพิจารณาอย่างยุติธรรม นอกจากนี้ระบบการวางคูลน้ำหนักได้กลายเป็นสิ่งแปลงเปลี่ยนผ่านระบบอุปถัมภ์ (Patronage) ในการจัดสรรงบประมาณให้กลายเป็นกระบวนการที่มีความรับผิดชอบ (Accountable) และ โปร่งใส (Transparency) มากยิ่งขึ้น เป็นการตัดโอกาสการหาประโยชน์ส่วนตัวในกระบวนการงบประมาณไปในทางหนึ่งด้วย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เป็นรูปธรรมชัดเจนนำมาสู่ความตื่นตัวขององค์กรชุมชน กลุ่มผลประโยชน์ และประชาชน ให้ทำงานร่วมกับสภาชุมชนและเทศบาลในการตัดสินใจว่าจะร่วมเดินไปกับเทศบาลในทิศทางใดในอนาคต

การดำเนินนวัตกรรมด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนของเมืองปอร์โต อัลเลเกร ประสบความสำเร็จอย่างสูง ในช่วงปี 1989-1996 จำนวนครัวเรือนที่ได้รับบริการน้ำประปาเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 80 เป็นร้อยละ 98 และร้อยละของประชาชนที่ได้รับบริการจากเทศบาลเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 46 เป็นร้อยละ 85 ทำให้เมืองนี้กลายเป็นเมืองหลวงชั้นนำในบรรดารัฐของบราซิลที่มีดัชนีการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ (Human Development Index) สูงที่สุด จากการสำรวจความนิยมของประชาชน

ที่ตั้งถิ่นฐานในเมืองนี้ของ OP Council of Representatives พบว่าร้อยละ 85 ได้เคยเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานกับสภาฯ และมีความพึงพอใจในแง่บวก เมื่อนายกเทศมนตรี Tarso Genro หมควาระก้าวลงจากตำแหน่งเขาได้รับคะแนนนิยมทางการเมืองสูงถึงร้อยละ 75 และในปัจจุบันเทศบาลกว่า 190 แห่งนำตัวอย่างนี้ไปปรับใช้งาน